

TÜRKİYE SOLU’NUN GÖZÜNDEN KADIN VE LGBTİ HAREKETİ: EMEP, ÖDP VE TKP ÖRNEĞİ¹

Pelin KAYAALP ÖZCAN²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, işçi sınıfı mücadelesinin ve eski toplumsal hareketlerin kurumsal siyasette bulduğu karşılık olan marksist-sol partilerin, bir yeni toplumsal hareket örneği olan ve kimlik talepleriyle şekillenen kadın ve LGBTİ hareketlerine nasıl yaklaştığını ve bu yaklaşımın hangi gerekçelerle temellendirildiğini süreklilik ve kopuş teorileri bağlamında ortaya koymaktır.

Bu amaçla araştırmada niteliksel araştırma yöntemi kullanılmış ve verilerin analizi için betimsel analiz yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmanın vardığı en temel sonuca göre, araştırma vakasını oluşturan partilerin sosyalizm anlayışlarının, süreklilik ve kopuş teorileri arasındaki gerileme benzer şekilde farklılaştığı ve bu farklılıkların kadın ve LGBTİ hareketlerine yaklaşımlarında da etkili olduğu görülmüştür. İşçi sınıfı ve kimlik hareketlerini farklılıkları ve benzerlikleri üzerinden birlikte düşünmeye çalışan bu araştırmanın heteronormatif ve ataerkil toplum eleştirisine daha geniş bir perspektiften bakmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: İşçi Sınıfı Hareketi, Kimlik Hareketi, Kadın Hareketi, LGBTİ Hareketi.

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Yasemin YÜCE TAR danışmanlığında Pelin KAYAALP tarafından hazırlanan “Türkiye Solu ve Ataerkillik: EMEP, ÖDP ve TKP Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Ayrıca bu çalışmanın özet metni 19-21 Eylül 2019 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleşen 9. Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde sözlü olarak sunulmuştur.

² Doktora Öđrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

WOMAN'S AND LGBTI MOVEMENTS FROM THE TURKISH LEFT PERSPECTIVE: SAMPLE OF EMEP, ÖDP AND TKP

ABSTRACT

The aim of this study is to consider together with the continuity and rupture theories how the Marxist-left parties, shaped by the working class struggle, approach the women's and LGBTI movements, which are an example of a new social movement.

In this qualitatively designed study, descriptive analysis method was used for data analysis. In the study, it was observed that the socialism understanding of the analyzed political parties differed similar to the regression between continuity and rupture theories and these differences were also effective in the approach to women and LGBTI movements. It is thought that this study, which considers class and identity movements together with their differences and similarities, will contribute to looking at the criticism of heteronormative and patriarchal society from a wider perspective.

Keywords: Working Class Movement, Identity Movement, Women's Movement, LGBTI Movement.

1. GİRİŞ

Modern topluma ait bir olgu olarak 19. Yüzyılda ortaya çıkan toplumsal hareketler kavramı, statükoya karşı o zaman dek örneği görülmemiş, kolektif protestoları, örgütlü başkaldırıları ve kitlesel düzeydeki eylemlilikleri nitelemesi açısından tarihsel bir kırılmaya işaret etmektedir (Wallerstein vd., 1995; Tilly, 2008; Marshall, 1999).

Toplumsal hareketlerin kendi tarihsel seyri içerisinde yaşadığı kırılma ise 1960'lı yılların sonlarından itibaren, küreselleşmeyle birlikte, hareketlerin söylem, talep, itiraz ve örgütlenme yapılarında gözlemlenen değişimlerle karakterizedir ve bu değişimler karşılığını yeni toplumsal hareketler olgusunda bulmaktadır. Toplumsal hareketlerde “yeni” olandan bahsetmek ise geride kalan eski bir toplumsal hareketlilik olduğu imasını beraberinde getirmektedir (Çayır, 2016: 14; Işık, 2011: 33).

Ancak literatürde toplumsal hareketlere dair yapılan eski ve yeni ayrımı, üzerinde uzlaşmış bir kategori olsa da bu hareketler arasında bir kopuş mu yoksa süreklilik mi olduğuna dair bir fikir birliği söz konusu değildir. Laclau ve Mouffe (2015), Melluci (2016), Touraine (2016), Arato ve Cohen (2013) gibi kopuş teorisyenleri, politik mücadeleye katılımın eskisinden farklı olarak artık işçilerle değil, yeni ve çeşitli kimliklerle gerçekleştiğini ve temel çatışma alanının ekonomik alandan kültürel alana kaydığını söylerken, Offe (1985), Wallerstein ve Balibar (1993) gibi süreklilik teorisyenleri, yeni çatışma alanları olduğunu kabul etmekle birlikte, bu çatışmaların da emek-sermaye çelişkisinden bağımsız olmadığına ve toplumsal bir kategori olarak sınıfın hala önemini koruduğuna dikkat çekmektedir.

Fakat böyle bir ayrım, aynı zamanda kendi içinde bazı sosyolojik imkanlar taşımaktadır. Çünkü her iki teoride, toplumsal hareketlerin başka bir yönünü ortaya çıkarmaktadır. Kimlik ve sınıf vurgusu arasındaki gerilimden hareketle kopuş söylemi eskiye yaptığı referanslarla bize, yeni çatışmaların neler olduğu, dayanaklarını nerelerde bulduğu ve ne tür çözümler gerektirdiği üzerine sorgulama imkânı tanırken, öte yandan süreklilik söylemi, toplumsal hareketliliği tarihsel bir bağlama oturtarak farklı mücadele ve direniş

örüntüleri arasındaki bağ üzerine düşünmemize olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla sınıf ve kimlik hareketleri arasındaki temas ve etkileşimi anlamak hem birbirinden ayrılan hem de aynı zamanda birbiriyle kesişen ve günümüzde eş zamanlı olarak var olan bu hareketleri birlikte düşünmeyi gerektirmektedir.

Öyle ki toplumsal hareketleri hem özgünlükleri hem de benzerlikleri ile bir arada düşünmek ve aradaki etkileşimin hangi söylem, talep ve itirazlar üzerinden kurgulandığını anlamaya çalışmak, toplumsal eşitsizliklere, olası çözüm yollarına ve demokrasinin sınırlarına daha geniş bir perspektiften bakmaya da kapı aralayacaktır.

Bu çerçeveden hareketle, araştırmada da kadınların ve LGBTİ bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılık ve ötekileştirme en temel toplumsal eşitsizliklerden biri olarak görülerek, ataerkil ve heteronormatif düzen sorunsallaştırılmış ve kimlik ile sınıf hareketlerini birlikte düşünmenin tanıyacağı olanaklar da göz önünde bulundurularak, yeni toplumsal hareket örneği olan kadın ve LGBTİ hareketlerinin, kendini sınıf temelinde kuran Marksist sol partilerde nasıl yansıma bulduğu merak edilmiştir. Kimlik sorunlarının sınıfsal olana hangi argümanlarla dahil olduğu ya da olamadığı, işçi sınıfı ve kimlik hareketlerinin kesiştiği noktada hangi stratejilerin izlendiği süreklilik ve kopuş bağlamında anlaşılmaya çalışılmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Toplumsal Hareketler: “Eski” ve “Yeni”yi Birlikte Düşünmek

Toplumsal hareketlere dair eski ve yeni ayrımı 1960'lı yılların sonlarından itibaren çeşitlenen mücadele patiklerindeki farklılaşmayı ortaya koymak için seçilmiş bir anlam stratejisidir (Savran, 1992: 9) ve bu yönüyle kronolojik bir sıralamadan ziyade, toplumsal hareketlerdeki değişimin açıklanmasını hedeflemektedir (Coşkun, 2017:109).

Yeni nitelmesi, 20. Yüzyılın ikinci yarısında doğan ve feminizm, ekoloji, barış, öğrenci ve azınlık hakları gibi temalar etrafında şekillenen kimlik mücadelelerini ifade ederken, eski terimi, milliyetçi hareketleri de kapsamakla birlikte daha çok 19. Yüzyılda belirginlik kazanan işçi sınıfı mücadelesine gönderme

yapmaktadır (Larana vd., 2016; Cohen, 2016:119; Foweraker, 1995: 9). Ancak her ne kadar yeni toplumsal hareketlerle işçi sınıfı hareketleri arasında önemli farklılıklar olduğu üzerinde bir uzlaşma olsa da bu farklılıkların bir kopuşa mı yoksa sürekliliğe mi işaret ettiği tartışma konusudur.

Kopuş teorilerine göre, içinde yaşadığımız post-modern toplumda yeni hareketler, büyük ideallere, dramatik kadere ve devleti ele geçirmeye yönelmiş işçi sınıfı hareketlerinin aksine, sadece hedefleriyle değil, ne olduklarıyla ve biçimleriyle de anlam kazanmaktadır (Melucci, 2016: 94). Öyle ki bu yeni direniş örüntüleri kurumsal siyasetten daha çok kültürel kodlarla ilgilidir (Touraine, 2016: 46) ve hedef iktidarı ele geçirmekten ziyade gündelik hayatın demokratikleştirilmesidir (Larana vd, 2016; 125). Eski hareketleri domine eden işçi-sermeye ayrımı bugünkü koşulların tek ve temel çelişkisi değildir. Dolayısıyla işçi sınıfının ontolojik olarak hüküm süren merkeziliği de ortadan kalkmıştır (Laclau ve Mouffe, 2015: 58). Başka bir deyişle, merkezi olmayan, dağınık ve esnek örgütlenmeleriyle, sınıfsal yapıyı aşan gençlik, cinsel yönelim, meslek, etnisite gibi statüler temelinde kendini ifade eden aktörleriyle ve yaptığı gündelik hayat siyasetiyle kimlik hareketleri işçi hareketlerinden bir kopuştur (Touraine, 2016; Inglehart, 1990; Pakulski, 1993; Laclau ve Mouffe, 2015).

Öte yandan süreklilik teorisyenleri toplumsal hareketlerdeki farklılaşmayı kabul etmekle birlikte, hareketlerin yeniliğinde belki de en az yeni olan şeyin hareketlerin değeri olduğunu söylemektedir. Offe'ye (2016) göre özgürlük eşitlik, katılımcı, barışçıl ve dayanışmacı örgütlenme ve benzeri kavramlar yeni değil, aksine burjuva ve işçi sınıfının ilerlemeci hareketinin mirasıdır. Yeni toplumsal hareketler de esasında temelini aldıkları ve ekonomik-politik rasyonalitesine karşı çıktıkları toplumların çağdaşlarıdır. Yeni olan değerler değil, değerlerin hayata geçiriliş tarzıdır (s: 69). Dahası sınıf kavramı yeni hareketleri açıklamada hala işlevseldir. Öyle ki bu hareketlere katılım çoğu durumda sadece orta sınıf radikalleri ile sınırlı değildir. Ev kadınları, öğrenci ve emeklilikler, işsizler veya marjinal işlerde çalışanlar da bu kategoriye dahil olurken, işçi sınıfı, bu hareketlere en kolay dahil olandır. Dolayısıyla sınıfın ölümünden değil sınıflar arası

ittifaktan bahsetmek daha olasıdır (Offe, 2016: 62-64). Wallerstein, Arrighi ve Hopkins'de (1995) küreselleşmenin yeni bir dönemden ziyade kapitalizmin tüm küreye yayıldığı bir dönem olduğunu söylerken kimlik ve sınıf hareketleri arasında bağlantı kurmaktadır. Buna göre klasik kapitalist dönemden bazı farklılıklar taşıyan bu dönem esasında, kapitalizmin bunalımlarına yine kapitalizm tarafından verilmiş cevaplardır ve sınıf çatışması ile ekonomik talepler hala güncelliğini korumaktadır. Yani, emek-sermaye çelişkisinin karmaşık dolaylıları olan kimlik hareketleri özü itibariyle işçi sınıfı mücadelesinin mirasıdır (Offe, 1985; Wallerstein ve Balibar, 1993).

Görüldüğü üzere, toplumsal hareketlerdeki değişimi açıklayan yaklaşımlardan biri kimlik hareketlerinin işçi hareketlerinden radikal bir kopuş olduğunu söyleyen post-Marksist bir anlayışla biçimlenirken, diğeri ise hareketler arasında sürekliliğe vurgu yapan neo-marksist bir bakış açısıyla şekillenmektedir (Coşkun, 2017). Ancak her iki durumda da varılan ortak kanı kimlik hareketlerinin yeni bir siyaset etme biçimi olduğudur. Kimlik hareketleri, gündelik hayatı politize eden (Offe, 2016: 55), nihai sonuçlardan ziyade kolektif eylemin kendini “yaparak öğrenme” ile geliştirmesine dayanan (Scott, 1995: 270), siyasi partilerin katı hiyerarşik yapılarının krizine esneklik ve geçici ittifaklarla cevap veren (Dirlik, 2015: 79) ve demokrasiyi hayat tarzlarını kapsayacak şekilde genişleten (Laclau ve Mouffe, 2015: 222) yeni bir siyaseti ifade etmektedir.

Dolayısıyla toplumsal değişme ile buna bağlı çatışmaların anlaşılması ve demokratik çözüm yollarının aranması için, yeni bir siyasal pratik olarak kimlik hareketlerinin sınıf siyasetinde ne tür bir karşılık bulduğu sorusu da önem kazanmaktadır.

2.2. Bir Kimlik Talebi Olarak Kadın ve LGBTİ Hareketleri

Kadın hareketi kendi tarihsel seyri içerisinde birinci dalga ve ikinci dalga³ ya da “kadın hakları hareketi” ve “kadının kurtuluş hareketi” olarak kategorileştirilmektedir (Çaha, 1996; Sancar, 2011). 18. Yüzyılda Mary Wollstonecraft ile başlayıp 19.Yüzyılda giderek güçlenen birinci dalga, daha çok kamusal alanda görünürlük ve oy hakkı talepleri çerçevesinde yoğunlaşırken, 1960’lı yılların sonlarında özellikle 68 Hareketi ile birlikte yeni bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkan 2. Dalga kadın hareketi, elde edilen hukuksal ve siyasal bazı kazanımlar sonrasında, farklılık ve özgürlük gibi yeni politik mücadele boyutlarına yönelişi ifade etmektedir (Donovan, 2016: 121; Whaley, 2003: 186). Birinci dalga eşitlik talebinden yola çıkarken, ikinci dalga kadın hareketi, her alanda özgürlük talebini içermektedir (Pilcher ve Whelehan, 2004: 144).

Birinci dalganın siyasal ve hukuki eşitlik taleplerini daha radikal bir yere taşıyan ikinci dalga kadın hareketi, 1970’li yıllardan itibaren, aile, evlilik ve annelik üçgeninde yaptığı toplumsal cinsiyet sorgulaması ve ataerkil toplum analizi ile “özel olan politiktir” söylemi üzerinden farklı bir politik duruş üretmiştir (Sancar, 2011: 58). Andree Michel (1993) ikinci dalga hareketini yaratan kadınların profiline dair; bu kadınların neredeyse tamamen iyi bir eğitim almış olduklarını ve 1960’lı yıllarda Avrupa ve Amerika’da etkili olan sol devrimci hareketin içinden geldiklerini belirtmektedir (s: 106).

Türkiye’de bir on yıl kadar gecikmeyle ancak 1980’li yıllarda ortaya çıkan ve kadınlık deneyimlerini paylaşan küçük gruplar içinde doğan (Bora, 1996: 40) 2. Dalga kadın hareketinin gelişimi de benzer şekilde, darbe ortamında sola gelen baskılarla birlikte, sol içerisindeki kadınların, kadın sorununu dillendirmek için farklı arayışlara girmesinin sonucudur. 1980 öncesi güçlü olan sol içerisinde yer alan birçok kadın, 12 Eylül

³ Donovan 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın son çeyreğinin bir işaret olarak kadın hareketindeki dalgaları ayırt etmekte işlevsel olduğu kadar yanıltıcı olabileceğine de dikkat çekmektedir. Batı Avrupa’da 15. 16. Ve 17. Yüzyılda da kadın hareketi dalgaları mevcut olduğu gibi 21. Yüzyılda şekillenen tartışmalı bir 3. Dalga da söz konusudur (Donovan, 2016: 14-15).

darbesi sonrası hapisteki kocalarına ve çocuklarına bakmak zorunda kalırken, tek başlarına mücadele etmeyi öğrenmek zorunda kalmışlardır. O zaman kadar yaşadıklarından daha ağır ve farklı olan bu kadınlık deneyimi, kadınları kendi kimliklerine yönelik daha farklı sorgulamalar yapmaya itmiş (Devecioğlu, 1990: 49), sol siyasetin baskılandığı bir ortamda kadınların “kadın” kimliği üzerinden örgütlenmeleri görece daha kolay bir imkân bulmuştur (Acar ve Altunok, 2012: 80; Arat, 2000: 435).

1970’li yıllarda Türkiye’nin gündemini oluşturan; az gelişmişlik, dışa bağımlılık, gelir ve fırsat eşitsizliği, sınıfsal uçurumlar gibi konular kadın sorununun sınıf mücadelesi içinde ele alınmasına neden olurken (Sancar, 2011: 78), 80’li yıllarda Marksist sola gelen yasal sınırlama ve baskı, sol gelenekten gelen kadınların farklı bir mecrada seslerini duyurmaya çalışmasına yol açmış, kadınlar sınıf ilişkileri bağlamından çıkarak kendi kimlik ve sorunlarına dair daha özgün söylemler üretmeye başlamışlardır (Berktaş, 1994: 316). Bu noktada kadın hareketi için artık sorun salt manada erkeklerle eşit haklara sahip olmak değil, kadını sömüren, ötekileştiren ve yok sayan ataerkil düzenin değiştirilmesidir ki mevcut sol siyasette bu anlayıştan muaf değildir.

Dolayısıyla 2. dalga kadın hareketinin doğuş bağlamı ve gelişim seyri her ne kadar içinden geliştiği sol-marksist perspektifle yakından alakalıyken, aynı zamanda ürettiği yeni politik söylemle ve sınıfları aşan kadın kimliği vurgusuyla ondan bir kopmadır.

LGBTİ hareketi ise kendini en temelde farklı cinsel yönelim ve cinsel kimliklere karşı uygulanan baskıcı politikalara ve nefret söylemlerine karşı mücadele üzerinden kurmaktadır (Baird, 2004:13). Heteronormatif düzenle mücadele eden ve kökleri 19. Yüzyıla kadar giden LGBTİ talepleri, 1970’lerden itibaren küresel ölçekte görünürlük kazanması, sistemli bir örgütlenmeye sahip olması ve akademiye taşınması itibariyle bir kırılma yaşayarak, kimlik tartışmalarıyla şekillenen bir toplumsal harekete dönüşmüştür. (Connell, 2016).

Yine 2. Dalga kadın hareketinin gelişim seyrine benzer şekilde, dünyada 1970'li yıllarda gelişen LGBTİ Örgütlenmeleri Türkiye'de bir yirmi yıl kadar gecikmeyle ancak 90'lı yıllarda varlık gösterebilmiştir. Bu gecikmenin başlıca temel nedenlerini; Türkiye'de feminizm tartışmalarının geç başlaması, Kemalizm'in normal erkek kurgusunun heteroseksüel olması, toplumsal normlara aykırı olarak kabul edilen eşcinsellerin bir savunma olarak görünmez olmayı tercih etmeleri ve 12 Eylül darbesinin baskıcı ortamı şeklinde sıralamak mümkündür (Mutluer, 2008: 17; Erol, 2014; Siyah Pembe Üçgen, 2012: 142).

Türkiye'de farklı cinsel yönelimler ve cinsiyetler kimlikleri hukuki düzeyde yasak olmamakla birlikte güvence altına da alınmış değildir. 2009 yılında Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkede yapılan "Avrupa'da ayrımcılık" (Discrimination in Europe) raporunda, Türkiye, LGBTİ bireylerin ileri bir siyasi pozisyona gelmesini istemeyen en yüksek oranlara sahip ilk üç ülke arasındadır (European Commission, 2009: 91). ILGA-Europe'un 2009'dan beri yayınladığı Gökkuşluğu Endeksi de (Rainbow Index) ayrımcılığın değişmeyen seyrini gözler önüne sermesi açısından önemlidir. LGBTİ'lerin birliktelik haklarının, nefret suçu ve nefret söylemine yönelik düzenlemelerin, toplumsal cinsiyetin tanınması ve sivil toplum hakkı ile ilgili yasaların izlendiği endekste, 2010 yılında 47 ülke arasında son üçte yar alan Türkiye, 2020 yılında Avrupa'nın en kötü ikinci ülkesi durumundadır⁴.

Ayrıca görünür olmanın getirdiği nefret söylemleri ve yalnızlık sonucu görünmez olmayı tercih etmek zorunda bırakılmaları da diğer kimlik taleplerinden farklı olarak, LGBTİ bireylerin örgütlenmesini ve kimliğini yaşayabilmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye'de LGBTİ bireylerin çok küçük bir bölümü çalışma hayatında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini açıkça ifade edebilmektedir⁵. Öte yandan ileri

⁴ Bkz. <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope>

⁵ Kaos GL Derneği ve Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezinin Özel Sektör ve Kamuda LGBTİ bireylerin durumuna ilişkin rapor için bkz. https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/ozel_sektor_2019_web.pdf ve https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/kamu_calisanlari_2019_web.pdf

kapitalizmin, esnek, yarı zamanlı ve güvencesiz koşullarından en çok etkilenen işçi sınıfına dahil olmaları halinde hissettikleri baskı daha da artmaktadır. Bu sebeple LGBTİ kimliklerin özellikle işçi sınıfı hareketi içerisinde ne derecede kabul gördüğü de dikkate değer bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Marksist sol çizgide yer alan siyasi partilerin kadın ve LGBTİ hareketleriyle ilişkisinin nasıl ve ne düzeyde gerçekleştiğini anlama çabasında olan bu çalışma bir nitelik araştırması olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın vakaları kendini sosyalist veya marksist olarak tanımlayan; Emek Partisi, Özgürlük ve Dayanışma partisi⁶ ve Türkiye Komünist Partisi⁷ olarak seçilmiştir. Vakaların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ve araştırma konusu açısından önemli olabilecek farklıları içeren temaları bulmayı hedefleyen (Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2008) Maksimum Çeşitlilik Örnekleme yönteminden faydalanılmış ve bu doğrultuda bir ön çalışmayla, sosyalist yaklaşımlarıyla birbirinden farklılaştığı tespit edilen üç parti araştırma vakası olarak seçilmiştir.

Araştırma verilerinin toplanmasında doküman taramasından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda öncelikli söz konusu üç partinin, parti iç hukukunun temel kurallarını oluşturan ve amaçları, görevleri, yönetim biçimleri ile üye profillerine dair bilgilerini içeren ve bu sebeple de temsil kabiliyeti yüksek olduğu düşünülen parti program ve tüzükleri taranmıştır. Taranan diğer dokümanları ise partilerin kongre ve program bildirimleri, yazılı basın açıklamaları, dergi ve gazete gibi yazılı yayın organları ile röportajları oluşturmaktadır. Bu verilerin toplanmasında partilere yakınlığı genel kabul gören ancak doğrudan resmi bir bağı olmayan gazete

⁶ Özgürlük ve Dayanışma Partisi 22 Aralık 2019 tarihinde ismini Sol Parti olarak değiştirmiştir. Bkz.

<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/12/22/odpde-yeni-isim-onerisi-sol-parti/>

⁷ 2014 yılında parti içi yaşanan görüş ayrılıkları sonucu yaşanan tartışmalardan dolayı parti aynı gün TKP Atılım Kongresi ve TKP Kongresi olmak üzere iki farklı kongre toplamış bunun sonucunda da partide bölünme yaşanmıştır. Yollarını ayıran iki grup Komünist Parti (KP) ve Halkın Türkiye Komünist Partisi (HTKP) isimleriyle faaliyette bulunma kararı almış, TKP adı ve tüzel kişiliği üzerinde uzlaşılacak bir heyetin denetimine bırakılmıştır. Ancak TKP adının kullanımına ilişkin tartışmalar sonrasında da devam etmiştir. Şu an resmi olarak TKP'nin faaliyetlerini KP grubu yürütmektedir (Saymaz, 2017). Ayrıca bkz.

<https://www.birgun.net/haber/tkp-neden-bolundu-66287>

ve dergilerdeki görüşlerin partilere mal edilip edilemeyeceği bir problem olarak ortaya çıkmış, bu sebeple sadece partiye resmi ilişkilerde bulunmuş (genel başkanlık, genel kurul üyeliği, üyelik vb.) kişilerin yazıları ve röportajları araştırmaya dahil edilmiştir.

Ayrıca araştırma vakalarını oluşturan siyasi partilerin farklı isim ve örgütlenme biçimleriyle uzun bir tarihsel sürece yayılan yapılanmaları sebebiyle, doküman taraması, partilerin mevcut isimleriyle resmi olarak kuruldukları yıllar başlangıç olacak şekilde sınırlandırılmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz önceden belirlenmiş bir çerçeveye bağlı olarak nitel verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanmasını ile tanımlanan bulguların yorumlanmasını içermekte (Yıldırım ve Şimşek, 2008) ve doğrudan alıntılara olanak vermektedir (Walcott, 1994).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölüm araştırma vakasını oluşturan EMEP, ÖDP ve TKP siyasi partilerinin ilk ikisi kadın ve LGBTİ kimliğine dair ortak tutumlarını içeren, diğer üçü ise kadın ve LGBTİ hareketlerine dair yaklaşımlarında sosyalizm anlayışlarının özgünlüklerini ortaya koyan beş ana tema ve onların alt başlıklarından oluşmaktadır.

4.1. LGBTİ Kimliklere Yer Yok!

Özel Olarak Gündemimiz Değil!

Emek Partisi'ne ait dokümanlar incelendiğinde parti tüzüğünde (2017) LGBTİ bireylere yönelik herhangi bir ifade ve örgütlenme yapısının bulunmadığı görülmektedir. Parti programında (2014) ise LGBTİ konusu, “Farklı cinsel yönelimlere karşı baskı, şiddet ve her türlü ayrımcılığa son verilmesi” ifadesiyle sadece bir cümle olarak yer almaktadır.

EMEP Genel Başkan Yardımcısı Ender İmrek de Yıldız Tar'a verdiği röportajında (2013), gençlik çalışmaları içerisinde yer alan bazı LGBTİ bireylerin varlıklarından haberdar olduklarını ancak bu durumun özel olarak parti gündemine yansımadığını belirtmektedir.

LGBT bireyler ya da çeşitli etkinlikler yürüten arkadaşlarla ilişki düzeyinde süren bir çalışmadan söz edebiliriz...Doğrusu, bazı örgütlenmelerimizde gençlik çalışması içerisinde ya da değişik alanlarda çalışma yürüten LGBT bireylerin olduğunu biliyoruz. Tabi bu da özel olarak partinin gündemine gelen işler gibi değil ama en azından Türkiye gibi büyük bir ülkede, aynı zamanda böyle bir çalışmanın, böyle bir tercihin, yaşam tarzının olduğu gerçeğinden hareketle olduğunu biliyoruz. Ama bunlarda bugüne kadar yaşadığımız genel bir tablonun ötesinde herhangi bir sorun ya da gelişme bilmiyorum (Tar, 2013: 63-64).

Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin tüzüğüne (2011) bakıldığında da “cinsiyetçi olmayan, özgürlükçü bir sosyalizm”den bahsedilmekle birlikte, farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine dair ayrıca bir vurgunun bulunmadığı görülmektedir. Parti programında (2006) ise “ÖDP her insanın çok kültürlü, çok kimlikli Türkiye gerçeğinde anadilini konuşabilmesi, kendi kimlik ve kültürünü, cinsel eğilimini özgürce yaşayabilme talebine sahip çıkar” ve “farklı cinsel eğilimler üzerindeki her türlü baskıya karşı durulmalıdır” ifadeleri yer almaktadır.

Bununla birlikte ÖDP'nin LGBTİ konusuna daha çok bir ek olarak kadın çalışmaları içerisinde yer verdiği görülmektedir. ÖDP 8. Kongre Kadın Mücadelesi Tartışma Metninde, iktidarın LGBTİ bireylere karşı açıkça tavır aldığı ve nefret söylemleri geliştirdiği belirtilerek, LGBTİ hareketinin ve hak taleplerinin desteklenmesi gerektiği bir hedef olarak ortaya konulurken (ÖDP Türkiye Kadın Koordinasyonu, 2016: 118), Kadın Kurultayı Sonuç Bildirgesinde de “Her türlü ayrımcılığa, LGBTİ'lerin yaşamlarına ve haklarına yönelik saldırılara karşı mücadeleyi birlikte yürütelim” denilmektedir (ÖDP Türkiye Kadın Koordinasyonu, 2018).

Ancak parti metinlerinde yer bulan bu söylemelere karşın LGBTİ meselesi EMEP'e benzer şekilde ÖDP içerisinde de özel bir gündem oluşturmamaktadır. ÖDP Başkanlar Kurulu Üyesi Alper Taş, parti içerisinde LGBTİ bireylerin bulunduğunu, ancak bunun partinin özel meselesi haline gelmediğini, dahası LGBTİ hareketi ile temaslarının sadece bazı aktivitelere destek vermekle sınırlı kaldığını belirtmektedir.

...parti içerisinde LGBT bireyler var ama bu meseleyi partinin özel meselesi haline getirmiyorlar. Parti de bu meseleyi, kadın koordinasyonu, gençlik mücadelesi, ekolojik mücadele gibi bir başlık altında ele almıyor. Doğrusu budur. Ben sana yalan şeyleri söylemeyeceğim. Gerçekliğimiz budur yani (Tar, 2013: 78)

Çok doğrudan bir ilişkisi yok, birkaç üyemizin bu tarz derneklerde olduğunu biliyoruz. Şu ana dek örgütlü bir düzeyde derneklerle bir ilişki kurduğumuz söylenemez. Bazen aktivitelere destek veriyoruz, katılmaya çalışıyoruz ama LGBT örgütleriyle doğrudan bir ilişkimiz yok (Tar, 2013: 78).

Dolayısıyla herhangi bir LGBTİ örgütlenmesi bulunmayan EMEP ve ÖDP içerisinde, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine dair talepleri gündeme taşıyan öznel bir LGBTİ kimliğinden ziyade, parti içerisinde çeşitli alanlarda faaliyet gösteren LGBTİ bireylerin varlığından bahsetmek daha olası görünmektedir⁸.

Biz Zaten Homofobik Olamayız!

EMEP ve ÖDP özelinde ortaya çıkan bir diğer ortak söylem sosyalist düşüncenin içkin olarak homofobiye engel olduğu görüşüdür. Bu noktada Ender İmrek, EMEP'de tüm parti üyelerinin LGBTİ bireylerle düşmanca olmayan normal bir ilişki sürdürdüğünü söylerken, bunun fena bir yaklaşım olmadığına da vurgu yapmaktadır.

⁸ Verilerin toplanması sırasında EMEP ve ÖDP'nin LGBTİ meselesine yönelik görüşlerinin yer aldığı çok az metin bulunmuş ve çalışmada genel olarak partili isimlerin konuya dair Tar'a (2013) verdiği röportajlardan faydalanılmıştır.

Kademeli olarak söylenebilecek şeylerden ziyade bir defa parti çevremizde, ilişkilerimizde LGBT bireyleriyle sürdürülecek ilişkilerin olağan bir ilişki olması gerektiğinin anlaşılmış, algılanmış olduğu fikrindeyim. Bu konuda genel olarak partinin tüm üyelerinin, çevrelerinin böyle bir rahatlık içerisinde olması bir defa sanırım iç rahatlıkla ve bu konudaki düşmanca ya da homofobik olmamakla ilgili olduğunu düşünüyorum... Partimizin böyle bir tablo içerisinde olması, meselelere böyle bakmış olması sanırım fena bir yaklaşım olmasa gerek (Tar, 2013: 62).

Ayrıca İmrek, “Sosyalizm deneyimlerinin eşcinselliğe ve translığa dönük yaklaşımları konusunda bilginiz var mı?” sorusuna cevaben, konuya dair spesifik bir çalışma yapmadığını ve çok fazla bilgisi olmadığını, ancak Sovyetler ’de herhangi ayrımcı bir tutumun yaşandığına ihtimal vermediğini belirtmektedir.

Çok özel olarak bakmış, özel olarak SSCB’deki yaklaşım ve uygulamalar konusunda bu meseleye dair spesifik bir çalışma yapmış değilim. Ama ben Sovyetler gibi, aynı zamanda insanlığın geleceği bakımından altın çağını yürüyüş emelleri ve amaçları olan bir toplumsal tasavvurda bu meselelerin az çok başından beri izah etmeye çalıştığım bir yaklaşım içerisinde ele alınabileceği kanaatindeyim. ...Katliamdan, linçten, kendi içinde “katletmeden” boyutuna kadar birçok şey biliniyor. Ama ben, Sovyetlerin tarihinde bundan hareketle bir cezalandırma, bir ayrımcılık konusunda hiçbir bilgi sahibi değilim ve olabileceği kanaatinde de değilim (Tar, 2013: 65).

Alper Taş da ÖDP içerisinde homofobi ile mücadelenin nasıl gerçekleştiği sorusuna yönelik olarak, parti üyelerinin hayata bakış açılarının homofobiye engel olduğuna ve sosyalist kimliğin cinsiyet ayrımcılığına izin vermeyeceğine dair genel bir çerçeve çizmektedir.

ÖDP üyelerinin genelde dünyaya, hayata bakış açıları, sosyalizm kavrayışları cinsiyetçi söylemlerin, perspektiflerin parti içerisinde yer almasına ve dışarıya doğru bir yansıma olarak ortaya çıkmasına engeldir. Bir birikim ve olgunluk vardır ÖDP üyelerinde. ÖDP üyeleri bu konuda sosyalist perspektif manasında farklı kimliklere saygı, onları eşit görme ve toplumsal alanda var

olması konusunda asgari duyarlılığa sahipler. O yüzden LGBTİ bireylerinin yaşadıkları sorunları da önemseyen ve mağduriyetleri gören bir yerdeler (Tar, 2013: 78-79).

Bu yönüyle EMEP ve ÖDP için LGBTİ'lere yönelik cinsiyetçi söylemlerin, homofobinin ve ötekileştirmenin, partililer arasında böyle bir durum olmasının zaten mümkün olamayacağı ön kabulüyle bir tartışma konusu olmadığı görülmektedir.

Toplum LGBTİ'ye Hazır Değil!

EMEP'in LGBTİ sorunlarına ve hareketine karşı mesafesine dair ürettiği argümanlardan biri de farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri konularının toplumsal açıdan netameli bir yerde durmasıdır. İmrek'e göre parti LGBTİ sorunlarını önemsemekle birlikte, bu sorunların diğer toplumsal problemler gibi rahatlıkla ele alınmasının şartları henüz olgunlaşmamıştır.

Bunu, diğer toplumsal sorunlardan bağımsız olarak ele almak mümkün değil. Toplumun karşı karşıya bulunduğu sorunlardan bir tanesi de LGBT sorunudur. Aynı zamanda toplum bakımından çok daha spesifik, algı ve yaklaşım bakımından netameli bir sorun gibi görünüyor. Türkiye gibi bir toplumda geçmişteki yargıları düşündüğümüzde, bunu aşmanın bu sorunlara toplumsal diğer sorunlardan biri rahatlığıyla yaklaşmanın henüz çok olgunlaşmış düzeyde –çok önemli gelişmeler olmasına rağmen- olduğu kanaatinde değilim (Tar, 2013: 61).

Dolayısıyla EMEP için LGBTİ sorunlarının gündeme alınması ve çeşitli örgütlenmelerle kurulacak temas, homofobiyle mücadelenin temel bir ilke olarak benimsenmesinden ziyade, toplumun LGBTİ bireyleri belli bir oranda kabulüne bağlıdır. Başka bir deyişle, LGBTİ sorunlarının gündeme gelmesi için bu sorunların toplumsal çoğunluğun değer yargılarında da bir sorun olarak algılanması gerekmektedir.

LGBTİ'lerin Sınıfı Var!

TKP tüzüğünde (2017) LGBTİ hareketine ve sorunlarına yönelik herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Parti programında⁹ (2014) ise “Sosyalizm Partili Mücadele ile Kazanılacak” başlığı altında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ifadelerine bir cümleyle yer verilmektedir.

Türkiye Komünist Partisi, hangi anadili konuştuğundan bağımsız olarak, cinsiyet kimliği ya da cinsel yönelim farkı gözetmeksizin tüm emekçilerimizi ve gençliğimizi bu zorunluluk doğrultusunda harekete geçmeye, barbarlığa boyun eğmemeye, kurtuluşumuz için örgütlü mücadeleye, Türkiye'nin aklı, vicdanı ve umudu olan partimize katılmaya çağırıyor (TKP, 2014).

Ancak EMEP ve ÖDP'nin aksine bir LGBTİ örgütlenmesine¹⁰ sahip olan TKP'nin LGBTİ kimliğine ve sorunlarına yönelik daha kapsamlı söylemler ürettiği ve net bir tavır geliştirdiği görülmektedir. LGBT Komisyonu Çalışma Raporunda (2017) detaylı bir şekilde mevcut bulunan bu söylemlerin temelini ise, sınıfları aşan bir LGBTİ kimliğinin reddi oluşturmaktadır. Raporda, cinsel kimlik bilincinin sınıf bilincinin önüne geçmesinin homofobinin ekonomi-politiğinin gözden kaçırılmasına sebep olduğu ve sınıfı böldüğü ifade edilirken, farklı sınıflara mensup ancak aynı kimliğe sahip LGBTİ'lerin ortak çıkarlara sahip olduğu fikrinin bir yanılsama olduğuna da vurgu yapılmaktadır.

...LGBT'lerde cinsel kimlik bilinci, büyük ölçüde sınıf bilincinin ötesindedir. Çalışmamız, cinsel kimlikler konusundaki uyanışı doğru yorumlamalı, bu dinamiği sınıf bilinci ile buluşturmanın araçlarını yaratmalıdır. Homofobinin, sınıfın birliğini parçalayıcı, ırkçılık ve gericilik gibi işçileri bölen karakteri vurgulanmalı, liberal LGBT oluşumlarının homofobiyi bireysel bir tutuma

⁹ TKP resmî sitesinde yer alan güncel programa dair tarih bilgisi mail yoluyla öğrenilmiştir.

¹⁰ TKP'nin LGBTİ örgütlenmesi olan Komünist LGBT'ler grubu tüzükte belirtilen bir parti organı ya da yan örgütlenme olmamakla birlikte, parti adına aktif çalışmalar yapmakta ve sosyal paylaşım siteleri üzerinden fikir ve çalışmalarını paylaşmaktadır. Komünist LGBT'ler kendilerinin partinin LGBT alanına yönelik “müdahale ve örgütlenme aracı” olduklarını belirtmektedir. Bkz. <https://www.facebook.com/komunistlgbt/>

indirgeyen yaklaşımının ötesine geçilerek homofobinin ekonomi-politiği gözler önüne serilmelidir (TKP LGBT Komisyonu, 2017).

Komünistler için toplumun tarihsel çıkarları ortak olan birimi kimlik değil sınıftır. Aynı sınıfa mensup insanların kimlik sorunları üzerinden bölünmesi, hatta karşı karşıya getirilmesi sermaye sınıfının iktidarını korumak için kullandığı enstrümanlardan birisi. Dolayısıyla hem farklı sınıflara mensup ancak aynı kimliği taşıyan kesimlerin ortak çıkarlara sahip oldukları yönündeki algıyla hem de aynı sınıfa mensup ancak farklı kimliklere sahip emekçilerin bölünmesine karşı ideolojik bir mücadele yürütmek gereklidir (TKP LGBT Komisyonu, 2017).

TKP'nin sınıfları aşan ortak bir LGBTİ kimliğinin olamayacağına dair yaptığı bu vurgunun temelinde ise LGBTİ sorunlarının özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla bağlantılı olduğu ve kapitalizmin özü gereği heteronormatif olduğu argümanları bulunmaktadır. Eşcinsel bir patronla, eşcinsel bir işçinin eşcinselliği aynı şekilde deneyimleyemeyeceğini belirten Komünist LGBT'ler için kimliği bir üst söylem olarak kuran diğer LGBTİ oluşumları da sınıfı böldükleri gerekçisiyle sorunsallaşmaktadır.

... Modern LGBT kimliğinin feodalizmden kopuşla, yani kapitalizmle birlikte ortaya çıkması rastlantı değildir; kentleşmenin ve modern sınıfların ortaya çıkmasının eseridir. Kapitalizm koşullarında LGBT'lerin eşit ve özgür yurttaşlar olabileceği savı, buna örnek olarak birtakım gelişkin kapitalist ülkelerdeki hakların gösterilmesi, burjuva toplumun eşitlik anlayışı kadar ikiyüzlüdür. Kapitalizm doğası itibari ile heteronormatiftir; üremeye ve mülkiyete dayalı çekirdek aile düzenin yapıtaşıdır (TKP LGBT Komisyonu, 2017).

Liberal kimlik hareketleri doğası gereği işçi sınıfı mücadelesinin üzerinden atlar yahut sınıfsal kimliği diğer kimliklerle aynı düzlemde ele alır. Komünistler içinse, kimlikler sınıfsal aidiyetlerden ve çıkarlarından azade toplumsal kümeler değildir. Bir fabrikada veya plazada ücretli emek sömürsüne tabi olarak çalışan emekçiyle patronu arasında, her koşulda uzlaşmaz bir sınıfsal

çelişki vardır. Mesai bitimi jipiyle villasına dönen gizli eşcinsel bir iş adamı ile, lezbiyen olduğunun duyulması üzerine fabrikasından kovduğu konfeksiyon işçisinin çıkarları ortak değil, zıttır (TKP LGBT Komisyonu, 2017).

TKP liberal olarak nitelendiği diğer LGBTİ oluşumlarıyla arasına mesafe koyarken, sınıfsallıktan kopan her türlü söylem, talep ve itiraza da sınır çizmektedir. Sadece LGBTİ olmanın birleştirici değil aksine ayrıştırıcı olduğunu söyleyen TKP için çözümü işçi sınıfının iktidarında görmeyen LGBTİ örgütlenmeleri, sistem içerisinde hareket eden ve kalıcı çözümler bulmaktan uzak oluşumlardır.

İşçilerle patronların, salt ortak bir kimliğe sahip olmalarından ötürü ortak çıkarlara da sahip oldukları savı, sınıf uzlaşmacılığıdır. Bu bağlamda kimlik sorunlarına bile sınıfsal bakış açısıyla yaklaşmayan, ezilenlerin kurtuluşunu işçi sınıfı iktidarına bağlamayan her yaklaşım, sistemin sınırları içerisinde kalır ve çıkışsızdır (TKP LGBT Komisyonu, 2017).

Liberal LGBT oluşumlarının fuhuş, pornografi, uyuşturucu kullanımı gibi pek çok başlığı bireysel tercih gibi sunarak özgürlük kapsamında değerlendiren, bireyi tarihselliğinden ve sınıfsallığından kopararak mutlaklaştıran, temel çelişkiyi sivil toplum ile devlet arasında kuran yaklaşımı reddederken, diğer taraftan bu yaklaşımdan türeyen popüler söylemi, sloganları, kodları kullanmaya devam edemeyiz. Komünist LGBT'ler çalışması kendi bağımsız siyasi hattını yaratırken, LGBT hareketinin dünyada ve ülkemizde mücadele ederek elde ettiği kazanımlarla barışık olmalı, liberal basınç karşısında kendini rahat hissetmelidir. Örgütlülük ve tarih bilinci, liberaller karşısındaki en büyük silahımız olmaya bu başlıkta da devam etmektedir (TKP LGBT Komisyonu, 2017).

Bu yönüyle, TKP, gey, lezbiyen, trans ve benzeri kimliklerin salt tek başına anlam ifade etmediği bir parti olarak, bu kimlikleri ancak komünist üst kimliğiyle ele almakta ve kucaklamaktadır. Dolayısıyla hem

komünist kimliğin LGBTİ kimliğini aştığı TKP içerisinde hem de LGBTİ sorunların özel bir gündem olmadığı EMEP ve ÖDP içerisinde LGBTİ kimliklerin bir özne olarak yer bulamadığı görülmektedir.

4.2. Kadın Konusu Tamam Ama!

Pozitif Ayrımcılık ve Kotaya Karşı

EMEP ve TKP'nin tüzükleri incelendiğinde, parti içi disiplin işleyişlerinde, cinsel taciz, kadına şiddet, cinsel ayrımcılık ve benzeri düzenlemelerin bulunmadığı ve kotaya dair herhangi bir uygulamanın yer almadığı görülmektedir. Dahası her iki partide kadına yönelik kota ve pozitif ayrımcılık uygulamalarına açıkça karşı çıkmaktadır.

EMEP Genel Kurul Üyesi Özlem Yıldizer, kota uygulamasını tercih etmeme nedenlerini "bizim şekle ait gördüğümüz kata ve benzeri bir yaklaşımımız yok. Kadınları vitrin ve ayak işlerinde kullanmayacağız, özlemine duyduğumuz dünyayı birlikte oluşturacağız" şeklinde dile getirmektedir (Örer, 2007).

EMEP'e benzer şekilde TKP'ye hâkim olan düşünce de kadına dair pozitif ayrımcılık uygulamasının zorlama olduğu, biçimsel kaldığı dahası diğer partiler tarafından sadece görüntü amaçlı propaganda malzemesi olarak kullanıldığı şeklindedir. Partili Gonca Eren'in (2002) Gelenek Dergisi'ndeki yazısında ve yine aynı dergide yayımlanan parti metninde de (2016) kadınların siyasete katılım ve temsil imkanını kazanması, kendi yetenek, emek ve birikimlerine bağlanmakta ve suni bir zorlamanın gereksiz olduğu belirtilmektedir.

Pozitif ayrımcılık, kadınların toplum içerisinde ve dolayısıyla siyasette ezilmişliğinin parti içerisinde telafisine dayanır. Bu kadınlar zaten eziliyorlar, bir de biz ezmeyelim, karar mekanizmalarında yer verelim, ya da yer veriyormuş gibi propaganda edelim anlayışının ürünüdür. Eğer niyet "dostlar alışverişte görsün" değil ise kadınların partinin karar mekanizmalarında yer almalarının biçimsel değil, siyasal araçları bulunmalıdır. Diğer bir deyişle, kadınların siyasete aktif katılımın yolları siyasal mücadelenin başlıkları dışında herhangi bir suni zorlama ile hayata

geçmez. Sosyalizm için parti saflarında mücadele eden kadınların parti içerisinde alacakları sorumlulukların yolu kota vs. uygulamalardan değil, kadınların bizzat kendilerinin verdikleri emek birikim, siyasal kavrayış ile açılır (Eren, 2002).

Emekçi kadınlar kendi kaderlerini tayin etmenin ancak kendi ellerinde olduğunu görmedikçe ne kadın bir başbakan ne mecliste sayısı artan kadınlı sandalyeler onları kurtarabilir. Kirletilen siyaset arenası, şefkatli kadın temsilleriyle arındırılamaz. Siyasetin tek gerçek alanının meclisteki ceylan derisi turuncular olduğu iddiasının saçmalıktan ibaret olduğunu düşünen Komünist Kadınlar için, yaşamın her safhası gerçek bir mücadele alanıdır, orada ne göstermelik teşvikler ne kota ne de takma bıyıkların ironisi işe yarayacaktır (Komünist Parti, 2016).

Kadın örgütlenmelerine bakıldığında ise Emek Partisi tüzüğünde (2017) parti üyesi kadınların, kadın sorunlarına çözüm üretmek amacıyla kadın örgütü kurabileceği, ancak kadın kollarının kurulmasının il ve ilçe örgütlenmelerinde herhangi bir zorunluluğa tabi tutulmadığı görülmektedir. Ayrıca kadın kollarının çalışma yöntemleri de bağımsız olarak kendi kontrollerinde değildir.

Emek Partisi, üyesi olan kadınların kadınlara özgü sorunlar ve çözümleri ile ilgili çalışma yürütmek üzere kadın örgütü kurabilir. Kadın örgütü kurulmasına Genel Yönetim Kurulu Karar verir. Çalışma yöntemleri Genel Yönetim Kurulu tarafından hazırlanacak yönetmelikle belirlenir (Madde: 58).

TKP'nin ise tüzükte resmi olarak yer alan bir örgütlenmesi olmamakla birlikte kadın çalışmalarını yürüten "Komünist Kadınlar"¹¹ grubu mevcuttur. Partili Evrim Gökçe (2016) Komünist parti kadın çalışmasının ayrı bir örgütlenmeye değil, kadınları ortak bir mücadelenin parçası yapma amacına işaret ettiğini

¹¹ Komünist Kadınlar grubunun çalışmalarını duyurduğu sosyal medya hesapları için bakınız https://www.facebook.com/KomunistKadinlar/?ref=page_internal ve https://twitter.com/Komunist_kadin?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor

belirtirken, çalışmalarının salt anlamda kadın hakları savunusu olmadığını ve komünist hareketin başarısının kadınların erkeklerle eşit şekilde katılımına bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır.

Peki biz kadın hakları mücadelesi mi veriyoruz? İncelikli bir tuzak barındırmadığında yanıtımız “evet”, ama bu soruların tuzaksız olmadığını bildiğimizden yanıtımız “hayır”. Komünistlerin kadının kurtuluşuyla ilgili yaklaşımı, “kadın hakları” savunuculuğuna sıkışamaz. Kapitalizmin sınırlarına dayanan bu yaklaşımın gerici olduğu teslim edilmelidir. Üstelik kadınların temel gündemlerinden herhangi birinin... düzen içi sınırlarındaki mücadele seyri dahi güçlü bir komünist harekete mahkumdur. Böyle bir komünist hareketin ise, kadınların eşit bileşeni olmadan inşa edilemeyeceği açıktır (Gökçe, 2016).

Dolayısıyla bu noktada, kota ve pozitif ayrımcılık uygulamalarını bir zorlama ve vitrin uygulaması olarak gören EMEP ve TKP'nin kadın sorunlarına çözüm üretme arayışında olduğu, ancak kadın örgütlenmesindeki öncelikli amaçlarının, kadınları sosyalizm mücadelesine dahil etmek olduğu görülmektedir.

Marjinal Kadınlar

Araştırma vakasını oluşturan söz konusu partiler içerisinde tüzük ve programında kota ve pozitif ayrımcılık uygulamasına yer veren tek parti ÖDP'dir. Tüzüğünde (2011) organ seçimleri için %30 kadın kotası bulunan ÖDP, parti programında da (2006), politik alanda kadın temsili için pozitif ayrımcılığın (s:14), kota uygulamasının tüm siyasi partiler için zorunlu olmasının (s:22) ve sendika ve yerel yönetimlerde kadın kotası ihtiyacının gerekliliğine vurgu yapmaktadır (s:38).

Partide, her türlü organ seçimlerinde kadın üyelerin seçimi için, organ tam sayısının %30'u oranında lehte ayrımcılık uygulanır. Ancak bu oran aday olmaları halinde ise organ tam sayısının %50'sine yükselir. Ancak bu ayrımcılık uygulaması parti üyeleri arasındaki eşitlik ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz (ÖDP, 2011: 4. Madde).

Aynı zamanda, kadın kollarının kendi çalışma gündemini belirlediği, bağımsız para kullanma yetkisine sahip olduğu ve kendileri için bir tüzüğe sahip olduğu görülmektedir.

Kadın örgütünün bağımsız para kullanma yetkisi; temsiliyet ilkesi gereğince, parti yönetiminde yer alan kadınların partinin kadın örgütleri tarafından önerilmesi; parti içindeki kadın örgütlenmesinin tabandan belirlenmesi; il ilçe ve PM birimlerinin atamasıyla belirlenmemesi; her düzeydeki kadın koordinasyonları tarafından alınan kararların il ve ilçe yönetim kurulları ve/veya da merkez yönetim kurulları tarafından kabul edilmemesi halinde, reddin, parti politikalarına uygunsuzluk temelinde gerekçelendirilmesi gereği; parti-içi kadın örgütlemesine parti tarafından mali destek verilmesi; parti karar organlarına parti-içi kadın örgütlenmesi içerisinde yer alan kadınların seçilmesi için çaba gösterilmesi (KA-DER, 2011: 40-41).

Ancak ÖDP'li kadınlar resmi olarak tüzük ve programda benimsenen bu uygulamaların günlük siyasal pratiklere yansımadağı, farklı kadın koordinasyonu çalışmalarında çeşitli tutarsızlıklar olduğu ve bu sebeple bütüncül ve etkili çalışmaların yürütülemediği noktasında öz eleştiri yapmaktadır.

Cinsiyetçi olmayan sosyalizm fikrinden yola çıkarak parti hukuku içerisinde pozitif ayrımcılık ve kadın kotası gibi kadınlar lehine pek çok uygulama parti hukukunda yer bulmuştur. Ancak sekiz yıldır sürdürülen siyasal mücadelemiz ve gündelik hayat pratiğimizin bu düzenlemelerle örtüşmediği görülmektedir. ÖDP Kadın Çalışması, tüm il ve ilçelerinde yürütülen kadın faaliyetlerinin birbirinden farklı olmasının yanı sıra kimi temel konularda da çelişkiler barındırmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi, kadın faaliyetinin, her yerin özgün koşulları göz önünde bulundurularak, ortak bir hedef ve dille yürütülebilmesi için bilgi ve deneyimlerimizin paylaşılması ve ortaklaşması önemlidir (ÖDP Kadın Konferansı Karar Tasarıları, 2004).

Bir dönem ÖDP'nin kadın çalışmalarında yer alan Gülnur Acar Savran da Asena Günal'a verdiği röportajında (2009), parti metinlerinde sağlanan cinsiyet eşitliğinin sadece söylemde kaldığını, kadınların

bulunmadığı ortamlarda cinsiyet körü politikaların üretilmeye devam edildiğini ve kadın sorununun parti içerisinde bulunan “hevesli”, “marjinal” kadınların ilgi alanı olarak görüldüğünü söylemektedir.

Örgüt içi cinsiyetçiliğe karşı mücadele, tüzüklerinde yer alıyordu. Şiddet ve taciz disiplin suçuydu, kota vardı. Hem programda hem tüzükte bir sürü şey vardı; ama genel sosyalist politikalar belirlenirken, o anda ortalıkta feministler yoksa otomatik bir biçimde cinsiyet körü politikalar üretiliyordu. Özünde, patriyarkaya hâlâ “kadın sorunu” biçiminde bir alt başlık olarak görme eğilimini aşamadı sol diye düşünüyorum. Bütün politikalarını cinsiyetlendirme perspektifine ulaşamadı. Erkek egemenliğini “kadın sorunu” olarak kuran anlayışın sınırları hâlâ geçerli. Kadın politikası, en iyi durumda, bu işe hevesli kadınlara havale ediliyor, marjinalleştiriliyor. Diğer konuya gelecek olursak; kota, kadınlara ek konuşma süresi...(Günel, 2009).

Ayrıca Savran, bir diğer röportajında (2006) parti metinlerde kabul görmesine karşın, pozitif ayrımcılık uygulamalarının ÖDP’de kendini gereksiz kılacak dönüştürücü bir etki yaratmadığına da vurgu yapmaktadır.

Programda kabul edilmiş ve kapitalizmin de artık organik bir parçası olmuş olan patriarka göz ardı ediliyor. Bunun yanı sıra örgütsel olarak kadınların belli kazanımları var. Kadınların tüzük düzeyinde belli kazanımları var, özellikle kotalar, işte konuşma süreleri, konuşma öncelikleri vb. Ama bu pozitif ayrımcı önlemler kendilerini zaman içinde gereksiz kılacak biçimde dönüştürücü bir etkiye sahip olamıyorlar. Yani pozitif ayrımcılık getirilmiş, kotalar var ama bunlar hep gerekli olacakmış gibi yaşanıyor (Ekin, 2006).

Bu yönüyle ÖDP, kota, pozitif ayrımcılık ve bağımsız kadın örgütlenmesi gibi konularda EMEP ve TKP’den farklılaşırken, bu söylemlerin pratikte bulamadığı karşılık, onu diğer iki sosyalist partiye yaklaştırmaktadır. Savran’ın da belirttiği üzere kadın politikasının sosyalist politikaya eklenememesi ise kadın sorununun parti içi kadınları ilgilendiren marjinal bir konu olarak görüldüğüne işaret etmektedir.

Emekçi/Komünist Kadınlar

ÖDP metinlerinde ayrıca bir vurgu bulunmazken, EMEP ve TKP'nin kadın sorununa yaklaşımında dikkat çeken bir nokta kadınların sınıfına yapılan vurgudur. Her iki partide söylemlerinde emekçi/komünist kadınlar vurgusuyla genel olarak işçi kadınlara seslenmektedir.

Partisinin dayandığı tabanı işçi sınıfı olarak açıklayan Devrim Avcı (2004), EMEP içerisinde kadınlara dönük özel bir seslenmenin olması gerektiğini belirtirken bu kadınların işçi sınıfı kadınları olduğuna da vurgu yapmaktadır.

Partinin dayanacağı taban, elbette geniş işçi kesimleri, emekçi halk yığınları olacaktır. Dolayısıyla, iktidar hedefi olan ve tabanını geniş işçi ve halk kesimlerinin oluşturacağı partinin, söz konusu kesimlerin yarısını oluşturan kadınlara yönelik özel bir ajitasyon yürütülmesinin, kadınlara dönük özel bir seslenme gerekliliğinin ayırıcılığı ve bilincinde olacağı ortadadır. Parti çalışmasının özellikle işçi sınıfı temelinde yükseldiği bir örgüt içinde, kadın çalışmasının da temelini oluşturan işçi kadınlara yönelik çalışmanın önemi göz ardı edilemez (Avcı, 2004).

Avcı (2004) aynı zamanda kadın mücadelesinin sınıf mücadelesinin bir parçası kılınması gerektiğini belirtirken, işçi kadınların kadın hareketinde ağırlık kazanmalarının ve sözcü olmalarının önemine de dikkat çekmektedir.

...Kadınlardaki bu uyanışın sınıf mücadelesinin ilerleyişinin bir dayanağı ve parçası kılınması, işçi kadınların kadın hareketine ağırlıklarını koymaları ve işçi kadınlar içinden kadın hareketinin sözcülerinin çıkması bakımından partimizin üzerine son derece önemli görevler düşmektedir... İşçi kadınların mücadele ve örgütlenme alanları elbette fabrikalar ve işyerleri olacaktır. Ancak, belirtildiği gibi, işçi kadınlara yönelik çalışma, genel nitelikte bir işyeri çalışmasıyla sınırlı değil, ama işçi kadınlara özel olarak seslenen bir çalışma da olacaktır (Avcı, 2004).

Partili Sevda Karaca (2017) ise kadına yönelik şiddetin neoliberal politikalarla, güvencesiz çalışma koşullarıyla ve ücret eşitsizliğiyle bağlantısını kurarak, kadına şiddetin sınıfsallaştığını ve daha fazla oranda sınıf mücadelesinin ana başlıklarından biri haline geldiğini söylemektedir.

Boşuna değil, son yıllarda tüm dünyada kadına yönelik şiddete karşı mücadele eden kadınlar, şiddetle neoliberal politikalar arasında, şiddetle yoksulluk, şiddetle güvencesizlik, şiddetle emperyalist savaş politikaları arasında daha açıktan bağlar kuruyorlar. Dünya çapında etkide bulunan kadın eylemleri, kadın grevleri şiddete karşı mücadelenin çalışma yaşamının güvencesizleştirilmesi, ağırlaşan yaşam koşulları ve ücret eşitsizliğine karşı mücadeleyle birleştiği, aynı zamanda homofobi, transfobi ve ırkçı göç politikasının reddedildiği, ırkçılığa, emperyalizme, neoliberalizme karşı çıkan bir zeminde mücadele eden kadınlar eliyle örgütleniyor. Bütün bunlar, şiddet sorununun giderek daha fazla “sınıfsallaştığını” ve daha fazla oranda sınıf mücadelesinin ana başlıklarından biri haline geldiğini gösteriyor (Karaca, 2017).

Benzer şekilde TKP içerisinde de kadın mücadelesi işçi ve burjuva kadın arasındaki farklar vurgulanarak ele alınmaktadır. Partili Zeynep Güler (2002) Marksist bakış açısının sadece işçi sınıfı kadınlarla değil, orta sınıf kadınlarla da ilgilendiğini ve kaygan bir zeminde yer alan orta sınıf kadınlara yönelik çalışma fikrinin hep gündemde olması gerektiğini, fakat aynı zamanda orta sınıf kadınlarla, işçi kadınların aynı baskıya maruz kaldıklarını iddia etmenin de doğru olmadığını söylemektedir.

Özellikle kaygan bir zeminde yer alan ve sınıf atlama hayaliyle oyalandığı halde çoğu durumda ekonomik pozisyonu itibarıyla işçi sınıfına yaklaşan -düşen- orta sınıflar marksistlerin ilgi alanı olmak durumundadır. İdeolojik ve politik açıdan da kaygan bir zeminde yer aldıkları düşünüldüğünde bu kesime yönelik olarak ideolojik ve politik bir mücadelenin yürütülmesi hep gündemde olmalıdır. Ama şu da bir gerçektir ki, günümüzde ayrımcılıktan tüm kadınlar payını alıyor olsa da burjuva kadınlarla proleter kadınların aynı baskıyı, sömürü ve ezilmeyi gördüğünü

söylemek doğru değildir. Mevcut baskı ve ezilme, sömürü erkeklerin ya da tekil insanların niyetlerinden bağımsız, kapitalizmin yarattığı siyasal, sosyal ve ekonomik yapıların bir sonucu olarak değerlendirilmelidir (Güler, 2002).

Eren (2002) ise ev içi emek konusunda dış kaynaklar üzerinden yardım alınarak kadınla erkeğin eşitlendiği örneklerin mevcut olduğuna, ancak bu durumun emekçi kadınlar için geçerli olmadığına dikkat çekmektedir. Dahası, emekçi kadınlar orta sınıf ailelerin ev işleri için istihdam edilmekte, dolayısıyla kapitalizm en çok emekçi kadınları etkilemektedir.

Bugün elbette, kadınların erkeklerle eşit koşullarda, ev işlerini olabildiğince dış kaynaklar üzerinden çözdüğü örnekler mevcuttur, ama bu asıl olarak orta sınıflara özgü bir durumdur. Emekçi sınıflar açısından şartlar çok da değişmemiştir. Bugün ev temizliği, çocuk bakımı, yemek gibi ihtiyaçların karşılanması sorununun bırakın emekçi aileleri için kamu olanakları ile çözülmesini, emekçi kadınlar orta sınıf ailelerin bu tür ihtiyaçlarının karşılanmasında istihdam edilmektedirler. Kapitalizmin emekçi kadınlara vaat edebileceği başka bir şey yoktur (Eren, 2002).

Ayrıca TKP kadın mücadelesinde patriyarka ile savaşta karşısına erkekleri değil burjuva erkek ve kadınları koymaktadır. Öyle ki TKP'li kadınlara göre, bir maden işçisi erkek ile patron bir erkek ya da servet sahibi bir kadınla eşit olma mücadelesinin temel dayanakları farklıdır.

Kadınların eşitlik mücadelesi yüzyıllardır sürüyor. Peki, bir erkeğe mi eşit olmayı arıyoruz? Öyleyse hangi erkeğe; bir maden işçisine mi, patrona mı yoksa bir diktatöre mi? Yoksa erkekleri kendi hallerine bırakıp servet sahibi bir kadının mı eşiti olacağız? İstedığımız bu değil!... Kapitalizmin büyük aşkı gericilik de kadınların eşitlik talebinin varoluşumuza aykırı olduğunu söyleyip durur. Bu düzenin eşitlikle mesaisi bunlardan ibarettir; horlar, kötüler, imkânsızlığının altını çizer. Kadınlara eşitlik vaat edemez, etmek de istemez (Komünist Parti, 2016).

Bu yönüyle, EMEP ve TKP de kadın mücadelesinde ortaya konulan tavır ve söylemlerin tüm kadınlar için kapsayıcı olmadığı ve kadınların sınıfı ön plana çıkartılarak, öncelikle emekçi kadınlara seslendiği görülmektedir.

8 Mart Kimin Günü?

EMEP ve TKP'nin özellikle emekçi kadınlara seslenirken, ÖDP'nin bu tür bir ayrıma gitmemesi 8 Mart Kadınlar Günü'ne yaklaşımlarında da kendini göstermektedir. EMEP ve TKP, 8 Mart'ı çoğunlukla Dünya Emekçi Kadınlar Günü olarak anarken, ÖDP Dünya Kadınlar Günü olarak ele almaktadır.

EMEP'li isimler 8 Mart'ın Emekçi Kadınlar Günü olduğunu ve bu günlerde oluşturulan platform ve mitinglerde emekçi kadınların örgütlenme ve taleplerinin daha etkin yer alması gerektiğini belirtirken, partinin 8 Mart mesajları da genel olarak kadın mücadelesi ve kapitalizm arasındaki ilişkiye dair genel bir çerçeve çizmektedir.¹²

Partinin dikkat noktası, ideolojik hassasiyeti, daima 8 Mart'ın emekçi karakteri üzerindedir. Parti, 8 Mart'ı “feministlere inat olsun” diye örgütlemeyi; onlara karşı sloganlar değil, emekçi kadınların taleplerini dile getiren sloganlarla miting alanlarını, meydanları doldurmaya yönelik çalışmalar yapar. Dikkat noktası, emekçi kadınların uyanışına, mücadele bilincinin geliştirilmesine hizmettir; yani bulunduğu yerde, semtte, işyerinde, fabrikada, mahallede kaç kadına ulaştığı, onlarla kurduğu bağların niteliği, emekçi kadınların taleplerini sahiplenmesi için nasıl bir çalışma yürüttüğüdür (Avcı, 2009).

¹² Genel Başkan Selma Gürkan'ın 8 Mart mesajları için bkz. <https://www.evrensel.net/haber/398908/emep-genel-baskani-selma-gurkandan-8-mart-mesaji-birlikte-degistirecegiz> ve <https://www.emep.org/tr/kadinlarin-mucadele-ve-dayanisma-gunu-8-mart-kutlu-olsun/>

8 Mart tüm dünyada yüz yılı aşkın süredir emekçi kadın kitleleri başta olmak üzere kadınların eşitlik, özgürlük, insanca yaşam için alanlara çıktığı, taleplerini haykırdığı mücadele günüdür. Dini, dili, rengi, ırkı fark etmeksizin emekçi kadınlar tüm dünyada, 1857'den bu yana yanarak, yakılarak, gözaltına alınarak, şiddete maruz kalarak direnmiş ve grevlerle, direniş halaylarıyla mücadelelerini 8 Mart'lar da daha da büyütmüşlerdir (Oğuz, 2017).

TKP de benzer şekilde bildirimlerinde 8 Mart günün emekçi kadınların günü olduğunu özellikle vurgulamaktadır.¹³

8 Mart, kapitalizmin sömürsünü, karanlığını kabul etmeyen, onun baskı ve şiddetine karşı duran dünya emekçi kadınlarının günüdür Egemen sınıfın baskısına karşı 150 yılı aşkın bir süredir boyun eğmeyen emekçi kadınların direniş günüdür (TKP 8 Mart Bildirisi, 2019).

Ayrıca partili Eren de (2002), sınıfların bütünü kesen bir kadın kamplaşmasının ideolojik bir bulanıklık yarattığını ve tüm kadınları tek bir safta gören anlayışın, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Gününün anlamına zarar verdiğini söylemektedir.

Kadın sorunu sınıflar mücadelesinden bağımsız düşünüldüğünde iş sınıfların bütünü kesen bir kadın kamplaşması yaratmaya kadar varıyor. 8 Mart tüm sınıflardan kadınların günü olarak kutlanmaya kalkılıyor. Kadınların bütünü tek bir safta görüp bunun üzerinden perspektif geliştirmeye çalışan feminist hareket ve bağımsız bir kadın hareketini onaylayan solcular ciddi bir ideolojik bulanıklık ile karşı karşıyadırlar. Örneğin yakın geçmişimizdeki dinci gericiliğin önemli siyasal direnç noktalarından birini oluşturan türban gündemi, kadın hakları içerisinde sayılmış ve kimi kesimlerce "türban mağdurları"na sahip çıkmıştır. Bu başlık 8 Mart başlığında konu

¹³ Bildiri için bkz. <https://www.tkp.org.tr/tr/aciklamalar/8-mart-bildirisi-esitlik-ve-ozgurluk-icin>

olabilmiştir. Kadının esareti konusunda eline su dökülemeyecek bir sistemin, şeriatın siyasetini yapanlara kadın hakları adına sahip çıkmak feministlerin siciline yazılıyor... Önemli bir mücadele günü olan 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar gününün içeriğinin boşaltılması çabalarına bu ideolojik bulanıklık da hizmet etmiştir (Eren, 2002).

ÖDP ise 8 Mart'ı daha çok "Dünya Kadınlar Günü" şeklinde ele alırken, bildiri ve çağrılarında "8 Mart" ya da "Kadınların Birlik, Dayanışma ve Mücadele Günü" söylemlerini kullanmaktadır.¹⁴

Partimizin gerek program, tüzük ve kadın koordinasyonları işleyiş ilkeleri, gerekse konferans kararları ile yerleşmiş teamülleri birlikte değerlendirilerek "8 Mart Dünya Kadınlar Günü" kutlamaları 16 yıldan beri olduğu gibi partili kadınların, sadece kadınlarla birlikte, kadınlarla örgütlenen etkinliklere katılımı ile kutlanacaktır. Bileşeni olduğumuz Kadın Platformlarının etkinlik ve eylemlerinde "ÖDP'li Kadınlar" imzalı pankartlarımızla temsil edilmesi, platform eylemleri dışında ÖDP'li Kadınlar olarak basın açıklamalarının yapılması, basın açıklaması yapılamayan yerlerde basın açıklaması metninin basın kuruluşlarına iletilmesi gerekmektedir (ÖDP 8 Mart Genelgesi, 2012).

Tüm bu çerçevede söylenebilir ki LGBTİ konusuna kıyasla, her üç parti de kadın konusuna dair daha kapsamlı çalışmalar yürütmekte ve oldukça geniş söylemler üretmektedir. Ancak, EMEP ve TKP'nin kadına yaklaşımı emekçi/komünist kadınlar ve onların problemleriyle sınırlı kalırken, ÖDP'nin uygulama noktasında eleştiri almakla birlikte, metinlerinde kadın kimliğine bir özne olarak yer verdiği ve tüm kadınlara seslendiği görülmektedir.

¹⁴ Genelgenin tamamı için bkz. <https://www.facebook.com/notes/%C3%B6dp%C3%B6zg%C3%BCr%C3%BCk-ve-dayan%C4%B1%C5%9Fma-partisi/%C3%B6dp-il-ve-il%C3%A7e-%C3%B6rg%C3%BCtlerine-8-mart-i%C3%A7in-genelge/10150555959831646/>

LGBTİ'leri yok sayma ve kadın konusuna yukarıda değinilen “ama” ortak tutumlarının dışında EMEP, ÖDP ve TKP'nin sosyalizm anlayışlarındaki farklılıklar ise kadın hareketine yaklaşımlarındaki özgünlükleri ortaya çıkarmaktadır.

4.3. Kabul ve Reddediş: Kimlik Sorunları Sosyalizmle Çözülür!

Emek Partisi, parti program ve tüzüğünde ve ilgili tüm diğer parti belgelerinde açıkça sınıf temelinde örgütlendiğini, işçi sınıfının partisi olduğunu belirtmekte ve kendisine bilimsel sosyalizmi¹⁵ kılavuz edindiğini ifade etmektedir.

EMEP'in üye bileşiminin asıl kaynağı işçi sınıfıdır. İşçiler arasından gelen ögelerin, kadroların arasında ağırlık kazanmasını, sınıfsal karakterlerinin temel bir ifadesi olarak görür. EMEP işçi sınıfının organik bir parçasıdır. EMEP işçi sınıfının dünya görüşü olan bilimsel sosyalizmi kılavuz edindir; saflarının sağlamlığı, üyelerin gönüllü ideolojik, siyasal ve örgütsel birliğine dayanır. Parti, mücadele gücünü, saflarındaki bu gönüllü birlikten alır; gücünün temeli olan bu birliği bozacak gruplaşma ve hizipçi faaliyetlere izin vermez (EMEP, 2017 madde: 4).

Parti programında (2014) ise bilimsel sosyalist teorinin geçerliliğini koruduğu ve aksi iddialar üzerinden şekillenen yeni hareketlerle iş birliğinin ancak işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda gerçekleşebileceği söylenmektedir.

Bilimsel sosyalist teori ve vardığı sonuçların eskidiği, aşılması gerektiği, hatta hiçbir zaman toplumsal süreçleri bilimsel olarak açıklayamadığı iddiası bu “yeni” akımların çıkış noktası oldu...

Bunlara bağlı olarak, sınıf partilerinin temellerinin ortadan kalktığı, başta sendikalar olmak üzere

¹⁵ Bilimsel sosyalizm Marx ve Engels'in kendi düşüncelerini ütopyik sosyalizm fikrinden ayırma çabası olarak şekillendirdikleri, materyalizmle bağlantılı olarak, insanlık tarihinin toplumsal ve ekonomik gelişiminin diyalektik incelenmesiyle evrensel sosyo-ekonomik yasaların varlığına ulaşılacağı temeline dayalı bir teoridir (Engels, 2013).

işçi örgütlerinin işlevinin değiştiği, hatta onlara gerek kalmadığı ve yerlerini yeni toplumsal hareketlerin alacağı ileri sürüldü (EMEP, 2014: 18)

EMEP, işçi sınıfının ve emekçilerin çıkarları doğrultusunda güç ve eylem birlikleri yapar... Emek partisi her yerde mevcut toplumsal ve siyasal düzene karşı her devrimci hareketi destekleyecektir. Bu hareketlerin, emek ve sermaye arasındaki büyük çelişkiyi esas sorun olarak ön plana çıkarmaları için eleştiri ve uyarı görevini yapacaktır (EMEP, 2014: 15-16).

Bu ilkeler, yani sosyalist bir parti olarak tabanının açık bir şekilde işçi sınıfı olduğu vurgusu ve bilimsel sosyalizm anlayışı, EMEP'in kadın sorununa bakışını da şekillendirmektedir. Bu bakış açısının en temel savını ise "kadının ezilmesinin nedeni sınıflı toplum yapısıdır ve dolayısıyla çözüm sosyalizmdir" düşüncesi oluşturmaktadır.

EMEP Genel Başkan Yardımcısı Nuray Sancar (1999) ataerkil ailenin ve buna bağlı olarak kadın sorunun özel mülkiyet ve cinsiyetçi iş bölümü sonucu geliştiğini dile getirirken, ayrıca kadının kadın olmaktan kaynaklı sorunlarının da sosyalizmle çözüleceğini ifade etmektedir.

Aile ve buna bağlı kadın sorununu, sorun olarak dayatan sınıflı toplumun kendisidir...İlkel sınıfsız toplumdan sonra, tarih sahnesinde boy göstermiş olan her üretim tarzında, aile kurumu özü değişmeden, ancak biçimsel bazı farklılıklarla, bu üretim tarzlarının yanında ve onlara eklenerek giderek gelişti, her seferinde de kadın cinsinin ezilmesinin etkeni ve aracı oldu. Ama özel mülkiyete ve cinsel iş bölümüne olanak olmak, hâkim sınıfın ideolojisini bireylere aktarmak ve onları "zor"la tanıştırmak, yarattığı otoriter ilişkilerle statükoyu korumaya yarayacak hiyerarşi modeli olmak şeklindeki esası değişmedi. Bütün bunlar için, geçmiş sınıflı toplumların kadına kadın olmaktan dolayı dayattığı sorunların kökünün kurutulacağı, ona yitirdiği eski altın çağı, ilkel değil, ama modern anlamda geri verecek sosyalizm için kadınlar örgütlenmeli (Sancar, 1999).

Sancar'a benzer şekilde Partili Olcay Geridönmez de (2016) cinsiyet eşitsizliğinin kutsanma ve aşağılanma yollarıyla köleci, feodal ve kapitalist tüm toplumlarda var olduğunu belirterek sınıfsal yapısına dikkat çekmektedir.

Sınıflı toplumun en belirgin özelliklerinden biri cinsiyet eşitsizliğidir. Bu eşitsizlik köleci, feodal ve kapitalist toplum boyunca süregelmiştir. Kutsanma ve aşağılanma, kadınların eşitsiz konumlarının sürdürülmesinde madalyonun iki ayrı yüzüdür: Bir yandan doğurganlık kadının cinsel organlarından gelen biyolojik bir bela olarak gösterilir. Diğer yandan ikinci sınıf vatandaş konumlarından dolayı kadınları teselli etmek için analar kutsanır, başlarına haleler geçirilip kendilerine özel “içgüdüler”, duygular ve erkeklerin kavrayış gücünün ötesinde bilgiler atfedilir. Kadını ikincil konuma mahkûm eden onun biyolojik yapısı ya da çocuk doğurması değil, bir sınıfın başka bir sınıfı, bir ırkın başka bir ırkı, bir ulusun başka bir ulusu ezmesine yol açmış olan toplumsal ilişkilerdir; sınıflı toplumdur (Geridönmez, 2016).

EMEP'in kadını sorununu köken olarak özel mülkiyete ve sınıflı topluma bağlayan bu düşünceleri kadın hareketi ile arasındaki mesafenin de belirleyicisidir. Partili Karaca (2014), küreselleşme ile birlikte kadınların güçlendirilmesi, fırsat eşitliği, iş ve aile yaşamının uzlaştırılması gibi söylemlerin neoliberalizme “kadın dostu” makyajı yapmak olduğunu belirtmekte ve bazı kadın hareketi oluşumlarının bunu göremediğini söylemektedir.

1990'larla birlikte “küreselleşme” adı altında dünyanın her mahallesine sızan “kadınların güçlendirilmesi, iş ve aile yaşamlarının uzlaştırılması” ideolojik bombardımanı çok önemli bir işlev taşıyordu: neoliberalizme “kadın dostu” makyajı yapmak...“Fırsat Eşitliği” politikaları herkesin diline pelesenk oldu. Bu eşitlik, eğitilmiş üst orta ve üst sınıf kadınlar için yeni imkânlar yaratırken (holding yönetim kurullarında kota vb. gibi), alt sınıflar için sadece düşük ücretler, güvencesiz çalışma ve bakım emeğinin tüm yükünü üstlenerek işgücüne katılabilme hedefi anlamına geldi.

Neoliberalizm, vitrinini toplumsal cinsiyet eşitliği kavramıyla süslerken, gündelik hayatın içinde kadın emeğine köle olmaktan başka seçenek sunulmuyordu. Ama kadın hareketinin kimi bileşenleri, toplumsal hareket sendikacıları, sosyal demokratlar ve liberallerde, neoliberalizmin yeniden yapılandırılmasının ana eksenine kadınların neden ve nasıl oturtulduğunu göremediler (Karaca, 2014).

Ayrıca EMEP'li isimlerin “kadın mücadelesi nasıl olmalı?” noktasında başta radikal feminizm olmak üzere feminizme oldukça eleştirel yaklaştığı görülmektedir. Karaca (2011), radikal feminizmin, patriarkanın sınıflı toplumu öncelediği savının bilimsel bir tarih anlayıştan yoksun olduğunu ve kadınlar arasındaki sınıf farkını es geçerek metafizik bir anlayışa yaklaştığını ifade etmektedir.

Radikal feminizmin en ayırt edici özelliği patriarkayı başlı başına bir sistem olarak ele alması ve erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenlik/tahakküm sistemi olarak formülize etmesidir. En kaba tabirle kapitalizmi toplumsal yapılanma açısından bir teferruat olarak gören radikal feminizm, kadınların eşleri/babaları ile aynı sınıfa mensup olmadıklarını ve kendilerinin ayrı bir sınıf oluşturduklarını ileri sürer...Marksist felsefe açısından radikal feminizm, kadınların ezilmişliği analizinde materyalist bir anlayıştan tamamen yoksundur. Tüm politik söylemleri üzerindeki örtüyü kaldırdığımızda ‘kendi-içinde’ ve ‘kendi-için’ cinsiyet kategorileriyle oldukça metafizik bir anlayışa yaklaşmıştır. Buna ek olarak, erkek egemenlik sisteminin yani patriarkanın tüm diğer ayrımcı toplumsal şekillenişleri (sınıflı toplumu) öncelediğini savlayarak da bilimsel bir tarih anlayışından tamamen yoksundur – ki bu da Marksist feminizmin radikal feminizme getirdiği temel eleştiridir (Karaca, 2011).

Karaca'nın (2011) sosyalist feminizme geliştirdiği eleştiri ise sömürülen kadınların sınıf, ulus, din, kültür gibi farklılıklara rağmen politik bir özne olarak erkek karşısında konumlanabileceği iddiasına yöneliktir. Çünkü aksi bir durum, yani aynı sınıftan olan ve ortak ezilmişlikleri bulunan erkek ve kadınların diğer sınıf

karşısında konumlanması da söz konusudur. Dolayısıyla sınıflar arası kadın dayanışması söylemi aslında sınıflar üstü bir feminizme işaret etmektedir. Oysa ki kadının kadın olmaktan kaynaklı sorunlarının çözümü de dahil kadının kurtuluşu için marksist felsefe yeterlidir.¹⁶

Sosyalist feminizmin bu konudaki en genel önermesi, feminizmin, belirli bir egemenlik ve iktidar ilişkisini (patriyarkayı) hedef aldığı ve bu nedenle herhangi bir politik hareketin programına bir alt başlık olarak eklenemeyeceği için başlı başına politik bir hareket olduğu; ve bu politik hareketin politik öznesinin de feministler olduğudur. Bu minvalde, kadın öznesi ise, politik özneye yani feministe dönüşmesi beklenen kolektif öznedir. Tam da bu noktada feminizmin hem güç aldığı hem de başının belası haline gelen “farklılık söylemi” devreye girmektedir. Birbiriyle çelişki içerisinde bulunan farklı sınıf, ulus, din, kültür yapılarından gelen kadınlar, bu “farklılıklarını” eritmeden, ‘ortak ezen’e karşı mücadeleyi kadın olmalarından, kadınlıklarından kaynaklanan bir birliktelikle nasıl yürütebilirler?.. Bu nokta, Marksizm ve feminizmi uzlaşmaz bir şekilde karşı karşıya koyan bir ikilik doğmaktadır: “kadınlar arası sınıf dayanışması” mı yoksa “sınıflar arası kadın dayanışması” mı? Marksistler açısından “sınıflar arası kadın dayanışmasının” aslında “sınıflar üstü feminist bir hareket” olduğu apaçıktır. Bu aynı zamanda, Marksizm ve feminizm arasında her zaman kâğıt üzerinde kalmış evliliğin boşanma ilamıdır (Karaca, 2011).

Sancar (2011) ise feminist anlayışın kadınlara dair her sorunun yine kadınlar tarafından çözülmesi gerektiğine dair bir tutumu olduğunu belirterek, bu anlayışı yılanmış ve dışlayıcı olmakla eleştirmektedir. Ayrıca Sancar’a göre bazı feminist teorisyenler birinci ve ikinci dalga kadın hareketi arasında kopukluk varmış gibi göstererek kadın mücadelesinde işçi hareketinin önemini göz ardı etmektedir.

¹⁶ Yazının tamamı için bkz. <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/298-sayi-224/950-marksizm-ve-feminizmin-daimi-gecimsizligi-bir-konferansin-ardindan-feminizmi-yeniden-degerlendirmek>

Kimi Feminist kuramcıların –1789 sonrası– birinci dalga kadın hareketi ile orta sınıf kadınların hak taleplerini yükselttikleri –1968’de başlayan ve 70’lerin ortasına kadar devam eden– ikinci dalga arasında kadın özgürlük hareketi bakımından koskoca bir boşluk varmış gibi davrandıkları tarihsel süreç, tam da kadın mücadelesiyle işçi sınıfı mücadelesinin birleşik bir seyir izlediği, işçi sınıfının taleplerine kadınların eşitlik taleplerinin de dâhil olduğu dönemdir. Ve sınıf hareketinin gücüne ve burjuvazinin karşısında mevzileniş biçimine bağlı olarak, bu taleplerin kazanılması, ileriye doğru götürülmesi ve kazanılmış olanların kullanılması ülkeden ülkeye değişse de sistemin yükünü en ağır koşullarda taşıyan kadınlar için, bu dönemin şimdi içinde bulunduğumuz dönemle kıyaslanabilir biçimde yaşam standartlarında genel bir iyiye gidişle karakterize olduğundan sözedilebilir (Sancar, 2011).

Bu yönüyle EMEP, kadının kadın olmaktan kaynaklı problemlerini “kabul” ederken, aynı zamanda bu sorunların sadece sosyalizmle aşılacağını söyleyerek alternatif vurgu, söylem ve oluşumlara karşı “reddediş”de bulunmaktadır. Bu noktada kimlik problemleri de karşımıza çözülmesi için mücadele gerektiren özel bir konu olarak değil, sosyalizmin bir yan getirisi olarak zaten çözülebilecek bir sorun şeklinde çıkmaktadır.

4.4. Revizyonist Çaba: Farklılıklarla Birlikte Sosyalizm

ÖDP, parti belgelerinde işçi sınıfından daha geniş bir kesime seslenmektedir. Parti tanımı da benzer bir kapsayıcılıkla ele alınmakta ve tüzükte (2011) “Özgürlük ve Dayanışma Partisi tüm emekçilerin, ezilenlerin ve onlarla aynı saflarda yer almayı ve yeni bir dünya kurulmasını isteyenlerin partisidir” cümlesi ile parti tanımı yapılmaktadır (madde: 2).

Partinin kuruluşundan itibaren benimsediği programlar incelendiğinde de ÖDP’nin farklı toplumsal hareketlere karşı olumlu bir tavır takındığı görülmektedir. Bu durumun gerekçeleri ise Parti Meclisi 8. Kongre Çalışma Raporunda (2016) muhalif hareketlerin sistem içinde erimesini önleyerek bir üst güç

oluşturulması, yeni hareketlerin reformist özelliklerinin ancak devrim mücadelesi ile anlam kazanacağı ve bu hareketlerin sosyalist bir toplum hedefine giden yolda önemli uğraklar olması şeklinde açıklanmaktadır.

Bu tür hareketler reformist nitelikleriyle birlikte esas olarak sol bir arayışın ifadesidir. Bu hareketlerin kitlelerin arayışlarını sistem içerisinde eritme olasılığına karşın, bu dönemde sosyalizm mücadelesinin de ancak bu arayış süreçleri içerisinde doğacağını unutmamak gerekir. Bu anlamda bu tür hareketler sınırlı da olsa sermaye karşısında emekçilerin savunma alanlarını genişleten, yeni örgütlenme alanları açan nitelikleriyle bir deneyim zemini oldukları kadar, aynı zamanda kapitalizmin iyileştirilmesine yönelik reformist özellikleriyle de bir mücadele alanı açmaktadırlar. Bu tür hareketlerle mücadele, devrimci-sosyalist hareketin örgütsel ve ideolojik etkinliğini artırdığı oranda etkili ve dönüştürücü olacaktır. Bu anlamda bu tür hareketler ideolojik-politik kafa karışıklıklarının henüz aşamadığı bir dönemin kendine has özellikleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. O yüzden bu hareketleri toptan karşısına alan ya da tersten modelleştiren statik yaklaşımlar yerine, bu hareketleri 21. yüzyılda devrim ve sosyalizm mücadelesinde yeni bir yol açma arayışının uğrakları olarak gören dinamik bir anlayış benimsenmelidir (Parti Meclisi 8. Kongre Çalışma Raporu, 2016: 11-12).

Ayrıca ÖDP sosyalist bir parti olarak temel sömürü biçimini emek-sermaye çelişkisi üzerinden ele alırken, farklı olarak, yeni direniş biçimlerinin önemine ve onların tarzlarından yeni mücadele pratiklerinin öğrenilmesine vurgu yapmaktadır.

Bugün neoliberal tasarımı dağıtmanın yolu kamusal alanı demokratikleştirmekten, halkın geleceğini ilgilendiren her kararın yurttaşların katılımı ve onayıyla alınmasını sağlayacak örgütlenmeleri yaygınlaştırmaktan geçiyor. Feminist, ekolojist, savaş ve ırkçılık karşıtı hareketler, insan hakları ve sosyal hakların savunulması, katılımcı politikanın yaygınlaşması temelinde yükselen inisiyatifler kapitalizme karşı mücadeleyi zenginleştiriyor. Bu hareketlerin yeni fikirler,

farklı örgütlenme modelleri, alışılmadık mücadele tarzlarıyla toplumsal mücadelelerin ufkunu genişlettiklerini mücadele pratikleri kanıtlıyor. Önümüzde, bu hareketlerin farklılık, özgüllük, özerklik taleplerini ihmal etmeden; yereli, ulusalı, küreseli topyekûn değiştirme çabasına eklenmelerini sağlamak, onları bütünlüklü muhalefetin bir öznesi yapma görevi duruyor (ÖDP, 2006).

ÖDP'nin farklılıklara vurgu yapan bu yeni sosyalizm anlayışı parti metinlerinde ise “özgürlükçü sosyalizm” olarak yer almakta ve bu sosyalizmin feminist olduğu belirtilmektedir.

ÖDP, özgürlükçü, özyönetimci, enternasyonalist, demokratik planlamacı, ekolojist, militarizm karşıtı ve feminist bir sosyalizm doğrultusunda, sermaye güçlerinin egemenliğini ve emperyalizmin tahakkümünü ortadan kaldırarak emek güçlerinin siyasi iktidarının kurulmasını amaçlar (ÖDP, 2006).

Kadının ayrımcılığa tabi tutulmasına karşı, çocuğun ve çocukluğun üretim dışlilerinde imhasına karşı, yoksulluğun yaratılmasına karşı, toplumsal zenginliğin yaratılabilmesi için başka bir üretim ve paylaşım ve yaşamı yeniden üretecek; ÖZGÜRLÜKÇÜ SOSYALİZM ile mümkündür... Özgürlükçü sosyalizm feministtir. Patriyarka, cinsiyetçilik ve erkek egemenliğine karşı kadınların kimliğinin, bedeninin, emeğinin özgürleşmesini hedefler (ÖDP, 2005).

Bu noktada ÖDP'nin farklı kimliklere yaptığı vurgu da dikkat çekicidir. ÖDP, sosyalist toplumun geniş halk kitlelerini kapsayarak kurulabileceğini ifade ederken, toplumsal cinsiyet çelişkilerinin sınıfsal çelişkilere indirgenemeyeceğinin altını çizmektedir.

Bu anlamda bireysel hak ve özgürlüklerin, her türlü sömürü, ezilme, ayrımcılık, dışlanmaya tepki olarak yükselen kimlik taleplerinin karşılanmasının eşitlikçi bir toplumun da önünü açacağına inanır. Demokratik, çoğulcu, katılımcı bir iktidar olmadan dünyayı değiştirmenin bir hayal olduğu bilincine sahiptir (ÖDP, 2006).

Özgürlükçü sosyalizm feministtir; toplumsal cinsiyet çelişkilerinin sınıf çelişkilerine indirgenemeyeceğinin farkında olarak, kadınların “farklılıkların eşitliği” ilkesi temelinde sosyal haklarını ve politik alan dâhil toplumsal yaşamın her kademesinde temsilini, bu anlamda pozitif ayrımcılığı savunur, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı tavır alır. Gerek parti zemininde, gerekse yaşamın her alanında pozitif ayrımcılık uygulamalarının gereğini yerine getirir... ÖDP çoğulculuğa dayanan bir özgürlükçü sosyalizm tasarımıyla, toplumsal hareketleri kolektif iradenin asli bir öznesi kabul eden anlayışıyla, emek eksenli yönelimiyle, yeni enternasyonalizmi Türkiye’de temsil eden başlıca partidir (ÖDP, 2006).

Dahası, özgürlükçü sosyalizm anlayışı doğrultusunda parti-hareket tarzı bir siyaset anlayışı benimseyen ÖDP, kadın ve LGBTİ hareketlerinin sınıfsal temelli olmadığını, ancak taleplerinin sınıf talepleriyle bağdaştırılabileceğini söylerken, birlikte mücadele vurgusu yapmaktadır.

Toplumsal mücadelemizin eksenine sınıf ve sömürüyü almakla birlikte, her türlü ezilme, ayrımcılık, dışlanmaya tepki olarak yükselen kimlik taleplerinin de savunucusu olan bir anlayışı benimsemeliyiz. Sınıfsal temelli olmayan, bu nedenle sırf ekonomik sömürünün ortadan kalkmasıyla çözülemeyen feminist, ırkçılık karşıtı, LBGT hareketi ve ekolojik hareketin taleplerini sınıf temelindeki taleplerle bağdaştırmak, demokratik politika mücadelesinin, parti\ hareket tarzı kolektif politik kimliklerle yürütülen örgütlenmenin asli bileşeni haline getirmek hedeflerimiz \sorumluluklarımız arasındadır (ÖDP, 2016: 35).

Kadının özgürleşmesinin, kadın cinayetlerinin durdurulmasının, ancak ve ancak kadınların örgütlü gücü ile mümkün olacağını biliyoruz. Erkek egemen sisteme karşı, yaşamı değiştirmek ve dönüştürmek için yola çıktık. Bu amaçlarla yola çıkan, taleplerimizle ortaklaşan tüm kadınlarla birlikte “birleşik bir kadın hareketi “mücadelesini büyüteceğiz (ÖDP Türkiye Kadın Koordinasyonu, 2016)

Dolayısıyla ÖDP, feminist bir sosyalizm anlayışı, sosyalist mücadele ile kimlik hareketlerini buluşturma eğilimi ve bir özne olarak tüm kadınlara seslenmesi itibariyle farklılaşmaktadır. Parti metinlerinde benimsenen politikaların pratikte karşılık bulup bulmadığı bir soru olarak durmakla birlikte, partinin sosyalizmi revize eden özgürlükçü sosyalizm anlayışı, yeni bir toplumsal hareket olarak kadın hareketiyle ilişki kurma çabasıdır.

4.5. Reddediş: Kapitalizmle Mücadele Yeterli!

TKP parti metinlerinde Marksizmin ve Leninizmin tüm çalışmalarını kendine kılavuz edindiğini belirtirken, temel amacının sosyalizmi kurmak olduğunu belirtmektedir.

TKP, evrensel bir karaktere sahip olan Marksizm- Leninizmi bütün çalışmalarında kılavuz edinirken bu öğretinin her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de yeniden üretilmesinin bir zorunluluk olduğunun bilinciyle hareket eder. TKP'nin varlığına temel oluşturan amaç, Türkiye'de sosyalist iktidar mücadelesi vermek ve sosyalizmi kurmaktır. TKP aynı zamanda dünya komünist hareketinin bir parçasıdır (TKP, 2014: 26).

Ayrıca kendini Türkiye işçi sınıfının öncü ve örgütlü gücü olarak gören TKP, sosyalizm programında (2014) komünist hareketin sınıf uzlaşmacılığından arındırılması gerektiğine ve farklı mücadele pratiklerinin sınıfsal temellere oturtulmasına vurgu yapmaktadır.

Türkiye Komünist Partisi uluslararası işçi sınıfı hareketinin aktif ve saygın bir unsuru olarak komünist safların sınıf uzlaşmacılığından arındırılması için de etkili bir mücadele yürütmektedir. Şimdi görev bir işçi sınıfı hareketinin inşa edilmesi ve daha örgütlü bir partinin toplumsallaşmasının sağlanmasıdır (TKP, 2014: 23).

Sosyalizmden yana güçlerin uyum, birliktelik ve eşgüdümünün sağlanmasına öncülük eder; Her türden ulusal baskıya karşı mücadele eder ve bu mücadelenin sınıfsal temellere oturtulmasına, ulusal ve sınıfsal dinamiklerin ortaklığının yaratılmasına özen gösterir (TKP, 2014: 29).

Partinin sınıfa ve komünist kimliğine yaptığı bu vurgu genel anlamda yeni toplumsal hareketlere daha özeldir ise kadın hareketine yaklaşımını da etkilemektedir. TKP, sınıfsal farklılıkların göz ardı edildiği bir kadın mücadelesini “kimlik fetişizmi” olarak değerlendirirken, bu hattın karşısında durduğunu söylemektedir.

Bir toplumsal kimliğin diğerlerine karşı zaferi şeklinde gerçekleşmesi öngörülen “kadının zaferi” arayışı yahut en genel haliyle “kimlik fetişizmi” diyebileceğimiz bir hattın karşısına, sınıfın diğer bileşenlerinden ayrı bir “kadın kurtuluşu” tarifi yapılamayacağını anlatarak çıkmak, Komünist Kadınlar’ın varlığı durumunda çok daha meşru ve gerçek bir hal alacaktır. Bir kolektif içinde eşit ve özgür olunabileceği, yalnızca o kolektif içinde birlikte mücadele eden kişilerce anlatılabilir (Komünist Parti, 2016).

TKP için kadınların düşmanı biyolojik cinsiyetlerinden dolayı erkekler değil sermaye sınıfıdır. Dahası kadın sorununun kaynağının da erkekler olmadığı belirtilmektedir. Kadın ve erkeğin kurtuluşunun ortak olduğuna dikkat çeken TKP, çözüm için ise komünist mücadeleyi işaret etmektedir.

Komünist Kadınlar, eşitlik ve özgürlük arayanlar için düşman ilan edilmesi gerekenlerin, biyolojik kökeninden dolayı erkekler değil, kadınları gerektiğinde eve kapatıp evin içindeki emeğinden faydalanarak maliyetlerini düşüren, gerektiğinde fabrikalarına, plazalarına çağırıp ucuza çalıştıran sermaye sınıfı olduğunu söylüyor. Şiddetin öznesi erkekleri münferit deliler olarak niteleyip bu düzenin harici unsuru saymayacaksak, onları ehlileştirme ve rehabilite etmek de yeterli olmayacaktır. Kadınların bu düzeni yıkmaya iradesi, başka bir dünya kurma isteği, sosyalizm mücadelesinde öne çıkma kararlılığı, bu düzenin ‘kadınlık’ ve ‘erkeklik’ önermelerini alaşağı

etmenin de tek yoludur... İşte bu yüzden, kadının ve erkeğin kurtuluşunun yolu ortaktır. Kadınların “sorunu” ya da “sorununun kaynağı” erkekler değildir. Kadınların ve erkeklerin ortak sorunu kapitalizm, çözümün ön koşulu ise birlikte mücadele ve sosyalist iktidardır (Komünist Parti, 2016).

Partili Gökçe'de (2016) TKP'nin kadın haklarına dair bir mücadele verip vermediğinin sorgulanması ve bu yönde gelen eleştirilere yönelik olarak; TKP kadın politikasının kadın hakları savunuculuğuna indirgenemeyeceğini ve bu yaklaşımın kapitalizm sınırlarında hareket ettiğini söyleyerek, diğer kadın hareketleriyle aralarındaki mesafeye dikkat çekmektedir.

Peki biz kadın hakları mücadelesi mi veriyoruz? İncelikli bir tuzak barındırmadığında yanıtımız “evet”, ama bu soruların tuzaksız olmadığını bildiğimizden yanıtımız “hayır”. Komünistlerin kadının kurtuluşuyla ilgili yaklaşımı, “kadın hakları” savunuculuğuna sıkışamaz. Kapitalizmin sınırlarına dayanan bu yaklaşımın gerici olduğu teslim edilmelidir. Üstelik kadınların temel gündemlerinden herhangi birinin, şiddet, kürtaj hakkı, cinsel istismar, çalışma hayatındaki eşitsizlikler, vb., düzen içi sınırlardaki mücadele seyri dahi güçlü bir komünist harekete mahkumdur. Böyle bir komünist hareketin ise, kadınların eşit bileşeni olmadan inşa edilemeyeceği açıktır. Bir üstyapı unsuru olarak cinsiyetçilik, kapitalizmin kendinden önceki toplumsal formasyonlardan devraldıklarından biridir, bu doğru. Ancak kapitalizmin, bu ideoloji ve formasyonlar alanında üst belirleyeni emek-sermaye çelişkisidir (Gökçe, 2016).

Partili Güler (2002) ise ataerkinin sınıflı toplumla birlikte ortaya çıktığını söylemektedir. Buna göre kadın sorunu özünde özel mülkiyet ilişkileriyle bağlantılıdır ve bu sebeple kadın sorununu bireysel ya da biyolojik değil toplumsal ölçekte ele alan Marksizm, kadın mücadelesi için gerekli teorik araçlara ve pratik deneyime sahiptir.

...toplumsal artığın ve maddi zenginliğin artmasının aile yapısında ve mülkiyet ilişkilerinde bir değişiklik ortaya çıkarması sonucunda kadınların toplumsal statülerinin değiştiği görülmekte.

Sözünü ettiğimiz toplumlar artık sınıflı toplumlardır. Dolayısıyla ataerkilliğin özel mülkiyetin, sınıflı toplumların ortaya çıkışıyla eşzamanlı bir biçimde tarih sahnesine girdiği ve bu uzun dönemden itibaren tarih boyunca hep var olduğu bilinmekte. Marksistler toplumsal gelişmeyi ve değişmeyi açıklama konusunda genel bir teorinin mümkün, gerekli ve vazgeçilmez olduğunu düşünmekte, toplumsal dinamikleri ve değişmeyi bir genel teori ile açıklamaya çalışmaktadırlar. Marksizm kadın sorununa ilişkin yeterli teorik araçlara ve pratik deneyim birikimine sahiptir. Marksistler genel olarak kadın sorununa tarihsel açıdan, burjuva toplumu içinde almış olduğu biçimlerin eleştirisinden hareketle ve bir devrimci "dinamik" olarak yaklaşmakta, sorunu bireysel ya da biyolojik değil, toplumsal ölçekte ele almaktadır (Güler, 2002).

Partili Gonca Eren de (2002) benzer şekilde kadının kurtuluşu için marksist yöntemlerin yeterli olduğunu belirtirken, kadınları tek bir safta gören feminist hareketi ve bağımsız kadın hareketini onaylayan solcuların ideolojik bir bulanıklık yaşadığını söylemektedir. Eren'e göre "herkes kendi evini süpürsün anlayışı" ve sınıfı bölen mücadele pratikleri işçi sınıfı hareketine zarar vermektedir.

Sivil toplumcu, gençler kendi sorunları ile ilgilensin, kadınlar patriyarkaya karşı mücadele etsin, çevreciler doğayı korumaya baksın, kısacası herkes kendi evinin önünü temizlesin anlayışı bizden uzak olsun. Biz, kadınları sosyalizm mücadelesine nasıl örgütleyeceğimizi, kadınların sosyalizmde özgürleşmesinin yollarını tartışacağız. Bugün emekçi kadınların taraf olacakları yer sosyalizm mücadelesinden, işçi sınıfı ideolojisinden başka bir koordinat değildir. Savaşı ve sömürüyü kadının yaşamından atmak için... Burjuvazinin kadınları ise sınıfı ile beraber zaten yok olmaya mahkûmdur (Eren, 2002).

Tüm bu bağlamda kadın sorunu için Marksizmi referans alan TKP'nin, kadın olma kimliğini ön palan çıkararak feminist ve bağımsız kadın hareketlerine karşı olduğu görülmektedir. Kadının kadın olmasından kaynaklı üst-ortak sorunları olduğu söylemini reddeden ve sınıfsal farklılığa işaret eden TKP için ataerki

sınıflı toplum yapısının bir bileşenidir. Dolayısıyla kadın sorununun çözümü için de kapitalizm ile mücadele yeterlidir.

SONUÇ

Kimlik talepleri ile şekillenen yeni toplumsal hareketler işçi sınıfı hareketlerinden bir kopuş mudur yoksa arada bir süreklilik ilişkisi mi söz konusudur? Kadın ve LGBTİ hareketleri marksist sol partilerde nasıl yansıma buluyor ve kimlik sorunlarını sınıfsal olana hangi argümanlarla dahil ediyor?

Bu iki soru beraber okunduğunda, araştırma vakasını oluşturan partilerin, kadın ve LGBTİ hareketine yaklaşımlarını belirleyen farklı sosyalizm kurgularının, kopuş ve süreklilik teorilerinin geriliminden beslendiği görülmektedir.

EMEP ve ÖDP çok az söylem ürettiği LGBTİ meselesine, ileride (toplum hazır olduğunda) ele alınması gereken muhtemel bir konu şeklinde ertelemeci bir anlayışla yaklaşırken, TKP ise LGBTİ kimliğini ancak komünist üst kimliği ile sahiplenmekte ve LGBTİ sorunlarına sınıfsal çelişkiler üzerinden yaklaşarak çözüm için sosyalizmi işaret etmektedir.

Partilerin kadın hareketine yaklaşımını temellendiren üç farklı bakış açısı ise;

1. Kadının kadın olmaktan kaynaklı sorunlarının çözümü için de sosyalizm!
2. Kadın hareketiyle dayanışma ile gelişecek bir sosyalist mücadele!
3. Sınıfları aşan ortak bir kadın sorunu olamaz, esas olan kapitalizmle mücadele! şeklindedir.

Bu çerçeveden hareketle arada farklılıklar olmasına rağmen EMEP ve TKP'nin kadın ve LGBTİ hareketlerine yaklaşımlarının süreklilik teorisiyle benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Bu benzerlikler ise; sınıf-sermaye çatışmasının en temel çatışma olduğu, sınıfları aşan ortak bir kimlik söyleminin mümkün olamayacağı ve alternatif kadın ve LGBTİ örgütlenmelerinin kapitalizmin bunalımlarına yine kapitalizm tarafından verilen cevaplar olduğu argümanlarıyla şekillenmektedir.

Buna karşın EMEP ve TKP'ye benzer şekilde ÖDP de nihai çözüm olarak sosyalizmi işaret etmekle birlikte, özellikle kadın sorununun salt sınıfsal çelişkilere indirgenemeyeceği söylemiyle onlardan ayrılmakta ve feminist olduğunu söylediği özgürlükçü sosyalizm anlayışıyla emekçi-işçi kadınları aşan daha kapsayıcı bir kadın özne tarif etmektedir. ÖDP için bu söylemlerin pratikte bulduğu karşılık her ne kadar soru işareti taşıyorsa da, kimlik-sınıf ayrımına gitmesi ve sosyalizme giden yolda kadın ve LGBTİ hareketleriyle dayanışmayı önermesi onu kopuş teorilerine yaklaştırmaktadır.

Görüldüğü üzere incelemeye konu olan partilerin kadın ve LGBTİ hareketlerine karşı yaklaşımları kendi sosyalizm kurgularına göre farklılık göstermektedir. Ancak burada ortaya çıkan önemli bir başka nokta, reddediş ve dayanışma uçlarında salınım gösteren bu kurguların yeni toplumsal hareketlerle konuşuyor olmasıdır. EMEP ve TKP, liberal olmakla suçladığı kadın ve LGBTİ hareketlerine yönelttiği eleştiri ve itirazlarla, ÖDP ise kadın hareketinin söylemlerinden oldukça etkilenecek şekilde revize ettiği özgürlükçü sosyalizm anlayışıyla yeni toplumsal hareketlerle konuşmaktadır. Sosyalist partiler arasındaki bu farklılaşma ise sınıf ve kimlik hareketlerini birlikte düşünme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki kadın ve LGBTİ hareketleriyle araştırmaya konu olan sosyalist partiler arasındaki kopuşu anlamak, ataerkil ve heteronormatif düzenin farklı boyutlarını tartışmaya olanak tanıırken, süreklilik perspektifinden bakmak eril tahakkümün ekonomi-politiğinin ortaya konulmasına ve farklı sömürü biçimleri arasında tarihsel bağın kurulmasına imkân vermektedir.

Sınıf ve kimlik olguları ister birbirine içkin isterse dışsal düşünülün, bu vurgular üzerinden hareket eden toplumsal hareketler ortak bir biçimde dışlanma, baskı ve tahakküm ilişkilerine karşı direniş sergilemektedir. Dolayısıyla sosyalist partilerin kadın ve LGBTİ hareketleriyle ne konuştukları ya da konuşamadıkları, nerede kesiştikleri ya da ayrıldıklarına odaklan bu tür bir araştırmanın, ataerkil ve heteronormatif düzeni sorun eden yeni araştırmalar için de yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

SUMMARY

In this study, the discrimination suffered by women and LGBTI individuals is accepted as one of the most fundamental social contradictions and the patriarchal heteronormative order is problematized. In this direction, the possibilities of thinking identity movements and class movements together and the rupture and continuity theories were taken into consideration and some questions were sought. These questions are; “How are the women's and LGBTI movements reflected in the Marxist parties?”, “With what arguments do identity problems join the class movement or not?” and “What strategies are followed at the intersection of working class and identity movements?”.

According to the results of the study, although there are differences between them, it is seen that EMEP and TKP's approaches to women's and LGBTI movements are similar to the continuity theory. These similarities; It is shaped around the arguments that class conflicts are the most fundamental conflict, that there cannot be a common identity problem that transcends classes, and that alternative women's and LGBTI organizations are the answers given by capitalism to the crisis of capitalism.

On the other hand, although the ÖDP points to socialism as the final solution, similar to EMEP and TKP, it is distinguished from them especially with the statement that the women's issue cannot be reduced to class contradictions. In addition, the party addresses not only working women but all women. Although the applicability of these discourses is a question mark for Ödp, the party's identity-class distinction and proposing solidarity with women and LGBTI movements brings him closer to rupture theories.

As can be seen, the approaches of the parties under examination to women and LGBTI movements vary according to their own socialism constructions. However, an important point that emerges here is that these fictions moving between rejection and solidarity are being talked about with new social movements. EMEP and TKP speak to new social movements with their criticism and objections against women and LGBTI movements, while ÖDP speaks to new social movements with an understanding of libertarian socialism.

Therefore, this differentiation between Socialist parties reveals the necessity to think class and identity movements together. So much so that understanding the rupture between the women's movement and the socialist parties subject to research makes it possible to discuss the different dimensions of the patriarchal and heteronormative order. The continuity perspective, on the other hand, allows the political economy of male domination to be revealed and the historical link established between different forms of exploitation.

KAYNAKÇA

- Acar, F., Altunok, G. (2012). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Taleplerin Anlamak: Türkiye'de Kadın Hareketinin Temelleri ve Sınırları. S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren (Der.), *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* içinde (s. 71-93). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arat, Y. (2000). 1980'lerde Türkiye'de Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarbay (Der.), *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme* içinde (s. 435-446). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arato, A., Cohen, J. L. (2013). *Sivil Toplum ve Siyasal Teori*. A. Akdoğan (Çev). Ankara: Efil Yayınevi.
- Avcı, D. (2004). Kadın Hareketine İşçi Damgası. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, 146, Haziran.
- Avcı, D. (2009). 8 Mart'ın Ardından. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, 204, Nisan.
- Baird, V. (2004). *Cinsel Çeşitlilik-Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller*. H. Doğan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (1994). Türkiye'de Kadın Hareketi: Tarihsel Bir Deneyim. 1-4 Kasım 1991'de Frauen-Anstiftung tarafından düzenlenen uluslararası toplantının tutanakları, *Kadın hareketinin Kurumsallaşması Fırsatlar ve Rizikolar* içinde (s. 18-27). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, A. (1996). Kadın Hareketi Nereden Nereye. *Birikim Dergisi*, Mart, (83),39-41.
- Cohen, J. (2016). Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler. K. Çayır (Ed.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde (s. 101-120). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Connell, R. W. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, M. K. (2017). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*. Ankara: Dipnot.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çayır, K. (Ed.). (2016). *Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Devecioğlu, A. (1990). Kadın Hareketi Üzerine Bazı Düşünceler. *Birikim Dergisi*, 11, Mart.

-
- Dirlik, A. (2015). Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler. Y. D. Çetinkaya (Ed.), *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim* içinde (s. 75-94). İstanbul: İletişim.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. A. Bora, M. Agduk ve F. Sayılan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ekin, F. (2006, Nisan). Feminizm Bütün Kadınların İsyanı!. Gülnur Acar Savran'la Söyleşi, *Birikim*. Erişim: <https://birikimdergisi.com/guncel/89/feminizm-butun-kadinlarin-isyani>
- EMEP, (2014). *Emek Partisi Program ve Tüzüğü*. [Kitapçık].
- EMEP, (2017). *Tüzük*. Erişim: <https://www.yargitaycb.gov.tr/sayfa/faaliyette-olan-siyasi-partiler/documents/emek27102016.pdf>
- Engels, F. (2013). *Ütopik Sosyalizmden Bilimsel Sosyalizme*. İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Eren, G. (2002). Kadın Sorunu Üzerine Güncel Değerlendirmeler Konumuz Patriarka mı? *Gelenek Dergisi*, 73, Nisan.
- Erol, A. (2014). Eşcinsel Kurtuluş Hareketinin Türkiye Seyri. *Toplum ve Hekim*, 29(4), 277-282.
- European Commission, (2009). *Discrimination in the EU in 2009*. Erişim: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf
- Foweraker, J. (1995). *Theorizing Social Movements*. London: Pluto Press.
- Geridönmez, O. (6 Ağustos, 2016). Aile Nasıl Kutsal Oldu? *Evrensel*. Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/287014/aile-nasil-kutsal-oldu>
- Gökçe, E. (2016). Komünist Kadınlar: Bizim Mücadelemiz Bizim Partimiz. *Gelenek Dergisi*, 130, Şubat.
- Güler, Z. (2002). Tarih Boyunca Kadına Farklı Bakışlar. *Gelenek Dergisi*, 73, Nisan.
- Günel, A. (2009). Sol Hâlâ Patriyarkayı 'Kadın Sorunu' Olarak Görüyor. Gülnur Acar Savran'la söyleşi, *Birikim Dergisi*, 244, 115-123.
- ILGA-Europe. *Rainbow Europe*. Erişim: <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope>

-
- Inglehart, R. (1990). Values, Ideology and Cognitive Mobilization in New Social Movements. R. J. Dalton and M. Keucher (Ed.), *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies* içinde (s. 43-66). New York: Oxford University Press.
- Işık, G. (Ed.). (2011). *Toplumsal Hareketler Politikadan Edebiyata, Sanattan Sinemaya, Medyadan Toplumsal Algıya Teorik ve Pratik Analizle ve Yansımalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- KA-DER, (2011). *Siyasi Parti Belgelerine Toplumsal Cinsiyet Üzerinden Bakmak*. Erişim: <http://ka-der.org.tr/yayinlar/>
- Karaca, S. (2011). Marksizm ve Feminizmin Daimî Geçimsizliği: Bir Konferansın Ardından Feminizmi Yeniden Değerlendirmek. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, 224. Erişim: <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/298-sayi-224/950-marksizm-ve-feminizmin-daimi-gecimsizligi-bir-konferansin-ardindan-feminizmi-yeniden-degerlendirmek>
- Karaca, S. (2014). Kapitalizmin Anneliği. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, 250. Erişim: <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/340-sayi-250/1274-kapitalizmin-anneligi>
- Karaca, S. (2017, 23 Kasım). Kadına yönelik şiddet sınıfsallaşırken. *Evrensel*. Erişim: <https://www.evrensel.net/yazi/80326/kadina-yonelik-siddet-sinifsallasirken>
- Komünist Parti (2016). Komünist Kadınlar Ne Diyor. *Gelenek Dergisi*, 130, Şubat.
- Laclau, E., Mouffe, C. (2015). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. A. Kordam (Çev.). İstanbul: Birikim.
- Larana, E., vd. (2016). Kimlikler, Şikâyetler ve Yeni Sosyal Hareketler. K. Çayır (Ed.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde (s. 121-152). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. O. Akınhay, D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Birikim ve Sanat Yayınları.
- Melucci, A. (2016). Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması. K. Çayır (Ed.), *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler* içinde (s. 75-100). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Michel, A. (1993). *Feminizm*. Ş. Tekeli (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

-
- Mutluer, N. (Ed.). (2008). *Cinsiyet Halleri; Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Sınırları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Offe, C. (1985). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research*, 52(4), 817-868.
- Offe, C. (2016). Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması. K. Çayır (Ed.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde (s. 47-73). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2017, 3 Mart). 8 Mart Mitingleri Yasaklanamaz. Erişim: <https://www.demokrathaber.org/siyaset/emep-8-mart-mitingleri-yasaklanamaz-h80598.html>
- ÖDP 8 Mart Genelgesi (2012, 26 Şubat). *ÖDP İl ve İlçe Örgütlerine; 8 Mart İçin Genelge*. Erişim:<https://www.facebook.com/notes/%C3%B6dp%C3%B6zg%C3%BCrl%C3%BCk-ve-dayan%C4%B1%C5%9Fma-partisi/%C3%B6dp-il-ve-il%C3%A7e-%C3%B6rg%C3%BCtlerine-8-mart-i%C3%A7in-genelge/10150555959831646>
- ÖDP Kadın Konferansı Karar Tasarıları (2004, 5 Aralık). [Basın açıklaması]. Erişim: <http://portal.odp.org.tr/odp-kadin-konferansi-karar-tasarilari/>
- ÖDP Türkiye Kadın Koordinasyonu (2016). *8 Mart'ta Alanlardayız*. [Basın açıklaması]. Erişim: http://portal.odp.org.tr/cgi-sys/suspendedpage.cgi?filter_by=random_posts
- ÖDP Türkiye Kadın Koordinasyonu (2018). *Kadın Kurultayı Sonuç Bildirisi: Kadın Mücadelesinde Yeni Bir Yol Açacağız*.
- ÖDP, (2005). *4. Kongre Sonuç Bildirisi*, [Kitapçık].
- ÖDP, (2006). *Program* [Kitapçık].
- ÖDP, (2011). *Tüzük* [Kitapçık].
- ÖDP, (2016). *Parti Meclisi 8. Kongre Çalışma Raporu*, [Kitapçık].
- Örer, A. (2007, 7 Mart). Partiler Kadın Sözüne Bu Seçimde de Dışlıyor. *Bianet*. Erişim: <https://bianet.org/kadin/medya/93043-partiler-kadin-sozunu-bu-secimde-de-disliyor>
- Pakulski, J. (1993). The Dying of Class or Marksist Class Theory?. *International Sociology*, 8(3), 279-292.

-
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. M. Bütün ve S. B. Demir (Çev.). Ankara: Pegem Yayınları.
- Pilcher, J., Whelehan, I. (2004). *50 Key Concepts in Gender Studies*. London: Sage Publications.
- Sancar, N. (1999). Kadın Mücadelesi ve Ailenin Kurtuluşu Üzerine. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, 8. Erişim: <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/472-sayi-008/2288-kadin-mucadelesi-ve-ailenin-qkurtulusuq-uzerine>
- Sancar, N. (2011). Neoliberalizm Önce Kadını Vuruyor. *Özgürlük Dünyası Dergisi*, 222, Ekim. Erişim: <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/296-sayi-222/933-neoliberalizm-once-kadini-vuruyor>
- Sancar, S. (2011). Türkiye'de Kadın Hareketinin Politikası: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Giderken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* içinde (s. 61-104). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Savran, G. (1992). Marksizm ve Yeni Toplumsal Hareketler. *Sınıf Bilinci Dergisi*, 11, 6-27.
- Saymaz, İ. (2017, 7 Haziran). Komünistlerin TKP Savaşı. *Hürriyet*. Erişim: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/komunistlerin-tpk-savasi-40483147>
- Scott, J. C. (1995). *Tahakküm ve Direnişi Sanatları: Gizli Senaryolar*. A. Türker (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Siyah Pembe Üçgen, (2012). *80'ler de Labunya Olmak*. İzmir: Siyah Pembe Üçgen Derneği
- Tar, Y. (2013). *Solun LGBT ile İmtihanı; Yoldaş Ben İbneyim*. İstanbul: Ceylan Yayıncılık.
- Tilly, C. (2008). *Toplumsal Hareketler*. O. Düz (Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- TKP 8 Mart Bildirisi (2019). *Komünist Kadınların 8 Mart Çağrısı*. Erişim: <https://www.tkp.org.tr/tr/aciklamalar/8-mart-bildirisi-esitlik-ve-ozgurluk-icin>
- TKP LGBT Komisyonu, (2017). TKP LGBT Komisyonu Çalışma Raporu. *Gelenek Dergisi*, 135, Eylül. Erişim: <https://gelenek.org/tpk-lgbt-komisyonu-calisma-raporu/>
- TKP, (2014). *Program*. Erişim: <https://www.tkp.org.tr/tr/temel-metinler/program>
- TKP, (2017). *Tüzük*. [Kitapçık].

-
- Touraine, A. (2016). Toplumdan Toplumsal Harekete. K. Çayır (Ed.). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler* içinde (s. 31-43). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Walcott, H. F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description Analysis and Interpretation*. London: Sage Publications.
- Wallerstein, I., Balibar, E. (1993). *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*. N. Öktem (Çev.). Metis Yayınları.
- Wallerstein, I., Hopkins, T. K. and Arrighi, G. (1995). *Sistem Karşıtı Hareketler*. C. Kanat ve B. Somay (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Whaley, L. A. (2003). *Women's History Scientists: A Guide to the Debates*. California: ABC-CLİO.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.